

Šibenik pod upravom Nezavisne Države Hrvatske

NIKICA BARIĆ

Hrvatski institut za povijest, Zagreb, Republika Hrvatska

Na osnovi arhivskih i objavljenih izvora, autor prikazuje kako je u gradu Šibeniku i njegovoj neposrednoj okolici djelovala uprava Nezavisne Države Hrvatske. U Šibeniku je dva puta uspostavljena vlast NDH. Prvi put u travnju 1941. neposredno nakon sloma Kraljevine Jugoslavije. Ovo je trajalo vrlo kratko, budući da je Šibenik, kao i znatan dio Dalmacije, već u svibnju 1941. ušao u sastav Kraljevine Italije. Nakon talijanske kapitulacije u rujnu 1943., Šibenik je opet ušao u sastav NDH, čija je uprava u tom gradu trajala do pred kraj 1944., kada su u grad ušli jugoslavenski partizani.

Ključne riječi: Drugi svjetski rat, Šibenik, Nezavisna Država Hrvatska, Wehrmacht, jugoslavenski partizani, srpski četnici

Šibenik nakon uspostave NDH

Nakon napada sila Osovine na Kraljevinu Jugoslaviju, ubrzo je došlo do njezina vojničkog sloma. Predstavnik ustaške organizacije Slavko Kvaternik je 10. travnja 1941. u Zagrebu proglasio uspostavu Nezavisne Države Hrvatske. Nakon toga na području dotadašnje Banovine Hrvatske došlo je do uspostave vlasti nove države.¹ Nakon vijesti o Kvaternikovu proglasu, predstojnik gradskog redarstva u Šibeniku i pripadnik domovinske ustaške organizacije Marijan Nikšić odlučio je preuzeti vlast u tom gradu.² Nikšić se mogao osloniti na oko osamdesetak redarstvenika i žandara, kao i na pripadnike državnih

Zahvaljujem dr. sc. Mariju Jarebu, koji mi je stavio na raspolaganje određene vrijedne izvore u vezi s temom koja se obrađuje u ovom radu.

¹ Fikreta JELIĆ BUTIĆ, *Ustaše i Nezavisna Država Hrvatska 1941.-1945.*, Zagreb 1977., 74.-82.

² Nakon što je Nikšić obavijestio Danu Škaricu, mjesnog narodnog zastupnika Hrvatske seljačke stranke, da je proglašena hrvatska država i da će preuzeti vlast, Škarica se ovome usprotivio. Očigledno nije bio zadovoljan ustaškom akcijom i zaprijetio je da će se staviti na stranu jugoslavenske vojske. Zatim je ipak promijenio mišljenje i podržao Nikšića. Tijekom rata Škarica je prišao partizanima, ali se nakon rata povukao iz politike, nezadovoljan komunističkim gušenjem svakog oblika političke oporbe. Marijan NIKŠIĆ, "10. travnja 1941. u Šibeniku", *Hrvatska revija*, godina XXXV, svezak 3 (139), rujna 1985., 513.-521.; Zdenko RADELIĆ, *Hrvatska seljačka stranka 1941.-1950.*, Zagreb 1996., 185.-186.

službi. Šibenik je bio snažno uporište jugoslavenske vojske i mornarice, pod zapovjedništvom generala Živojina Pavlovića. U pregovorima s Nikšićem general Pavlović je odlučio predati i vojnu vlast. Pavlović je kasnije oklijevao s provođenjem ovog dogovora. Ipak, budući da je jugoslavenska vojska već bila zahvaćena općim rasulom, očigledno se nije mogla provesti uspješna akcija protiv novih hrvatskih vlasti. Pavlović se 12. travnja s dijelom svojih postrojbi povukao prema Drnišu, a kasnije ga je u Splitu zarobila talijanska vojska. Nakon toga, Nikšić je vojnu vlast predao jugoslavenskim časnicima hrvatske nacionalnosti koji su ostali u Šibeniku. Zapovjedništvo nad mornaricom preuzeo je kapetan fregate Antun Gattin. Već 13. travnja naoružani hrvatski civili su, uz manje sukobe, razoružavali skupine jugoslavenskih vojnika koji su se nalazili u Šibeniku.³ Potpukovnik Oton Elblinger, koji je do izbijanja rata bio načelnik štaba Komande Šibenika, položio je zakletvu novoproglašenoj hrvatskoj državi 12. travnja 1941., a od 16. do 27. travnja preuzeo je zapovjedništvo nad privremenim postrojbama nove hrvatske vojske u Šibeniku.⁴ Elblinger je ubrzo u svojstvu zapovjednika grada Šibenika izdao javnu naredbu (plakat) u kojoj je istaknuo da je “po odredbi Poglavnika Hrvatske Države Dr. Ante Pavelića” preuzeo zapovjedništvo nad Šibenikom. Naredio je da se svi građani moraju pokoravati zapovjedništvu grada i čuvati red i mir. Zabranjeno je zadržavanje na ulicama, a građani su trebali predati oružje i opremu bivše jugoslavenske vojske. M. Nikšić je kao “ustaški zapovjednik” ovu naredbu nadopunio, istaknuvši da će svi oni koji ne predaju oružje biti strijeljani.⁵ Talijanska motorizirana divizija “Pasubio” je 14. travnja ušla u Šibenik.⁶ Jedan očevidac tih događaja se sjeća kako je “(...) susreo talijanske vojnike na biciklima, okićenim s hrvatskim zastavama, kako ulaze u grad iz pravca šibenske bolnice i smještaju se na Poljani kod kazališta”.⁷ Od 15. travnja u gradu je uspostavljeno talijansko posadno zapovjedništvo, koje je pozvalo mjesne hrvatske vlasti na suradnju.⁸ Prisutnost više tisuća naoružanih hrvatskih vojnika u Šibeniku (koji su samo nekoliko dana prije toga bili pripadnici jugoslavenske vojske), kao i držanje ustaša koji su se smatrali gospodarima novog

³ “Kako su ustaše osvojili vlast u Šibeniku”, *Hrvatski narod* (Zagreb), br. 73., 26. IV. 1941., 6.; Velimir TERZIĆ, *Slom Kraljevine Jugoslavije 1941, Uzroci i posljedice poraza*, knjiga 2, Beograd, Titograd 1984., 378.-379., 510.-511., 710.; Petar BEZINA (priredio), *Ljetopis Samostana Sv. Lovre u Šibeniku (1923.-1945.)*, Split 1996., 98.; M. NIKŠIĆ, n. dj., 513.-521.

⁴ Hrvatski državni arhiv u Zagrebu (dalje: HDA), fond Ministarstvo oružanih snaga NDH, Matični list glavnostožernog pukovnika Otona Elblingera.

⁵ Zapovjedništvo grada Šibenika, nedatirano, faksimil plakata objavljen u: *Šibenik ustaničke 1941 – sjećanja na događaje iz grada i okolice*, Šibenik 1971., 28.-29.

⁶ *Narodnooslobodilačka borba u Dalmaciji 1941-1945.*, zbornik dokumenata, knjiga 1, 1941. godina, Split 1981., dok. br. 148., 150., 151.; Neva ŽURIĆ-SCOTTI, “Odnosi Italije i NDH na području sjeverne Dalmacije u prvim mjesecima rata 1941. godine”, *Zbornik Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije* (dalje: Zbornik IHRPD), knjiga 4., Split 1978., 863.-884.

⁷ Hrvoje MATKOVIĆ, “Razgovor s dr. Jerom Jarebom u povodu 80. godišnjice njegova života”, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 3/2002., 924.

⁸ Stato maggiore R. esercito, Ufficio operazioni – I – Sezione 3, Prot. N. 5855, P. M. no 9 li, 18 aprile 1941 – A. XIX (Segreto), HDA, zbirka mikrofilmova, National Archives and Records Administration, Washington, rola D-127, snimke 518.-519.

stanja i pozivali se na savezništvo s Italijom i Trećim Reichom, nije odgovaralo Talijanima, koji su imali teritorijalne pretenzije prema Dalmaciji.⁹

Nad Šibenikom su 17. travnja zrakoplovi bacali letke u kojima je navedeno da je pod vodstvom Poglavnika Ante Pavelića i u savezništvu s njemačkim Reichom i talijanskim Imperijem “uz naše sinje hrvatsko Jadransko More” obnovljena nezavisna hrvatska država, u čiji će sastav ući i “naša mila Dalmacija”. Na letcima je pisalo da ih baca “naš hrvatski avion”.¹⁰ Već 20. travnja Glavni stožer talijanske kopnene vojske je talijanskom Vrhovnom zapovjedništvu uputio primjerak ovog letka, za kojeg se navodi da su ga hrvatski zrakoplovi u velikom broju bacali nad Dalmacijom. Talijani su ovo smatrali posebno podmuklim oblikom hrvatske promidžbe koja želi prikazati Dalmaciju kao pokrajinu hrvatske države (“l'indirizzo particolarmente insidioso (...) della propaganda croata che tende a far apparire la Dalmazia come una provincia dello Stato Croato”).¹¹ Ipak, za djelovanje zrakoplovstva NDH samo sedam dana nakon njezina proglašenja nema podataka.¹² Naprotiv, upravo su Talijani, neposredno pred napad na Jugoslaviju, u dogovoru s ustašama tiskali letke koje je talijansko zrakoplovstvo trebalo bacati nad hrvatskim krajevima.¹³ Zato postoji mogućnost da je letke nad Dalmacijom bacalo talijansko zrakoplovstvo, o čemu talijanska kopnena vojska nije bila obaviještena!

Talijani svakako nisu namjeravali pristati da se u Dalmaciji učvrsti hrvatska vlast, pa su i u Šibeniku i okolici počeli preuzimati vojnu i civilnu vlast. Talijanski potpukovnik Raffaele Merendi je 19. travnja 1941. u gradu uveo zabranu kretanja noću, a stanovništvo je opet pozvano da preda opremu i naoružanje bivše jugoslavenske vojske. Svatko tko po vojnim objektima i skladištima “bivše jugoslavenske države” bude krao, trebao je biti strijeljan. Potpukovnik Merendi je istaknuo da se ove odredbe ne odnose na pripadnike ustaške organizacije, iako je i njima, “radi izbjegavanja nepoželjnih zabuna”, zabranjeno kretanje gradom noću.¹⁴ Ipak, Talijani su vrlo brzo onemogućili djelovanje hrvatskih vojnih i civilnih vlasti. Ubrzo su hrvatske zastave i simboli u Šibeniku zamijenjeni talijanskima, a 25. travnja Talijani su “razoružali naše hrvatske vojnike – ustaše i razjurili ih”. Potpisivanjem Rimskih ugovora 18. svibnja 1941. između Italije i NDH znatan dio Dalmacije,

⁹ Mario DASSOVICH, *Fronte Jugoslavo 1941-'42, Aspetti e momenti della presenza militare italiana sull'opposta sponda adriatica durante la seconda guerra mondiale*, Udine 1999., 20.

¹⁰ P. BEZINA, n. dj., 99. Na stranici 100. ovog djela nalazi se i faksimil ovog letka.

¹¹ Stato maggiore R. esercito, Ufficio operazioni – I – Sezione 3, N. 5988 di prot., P. M. 9, 20 aprile 1941 – XIX (Segreto, Urgentissimo), HDA, zbirka mikrofilmova, National Archives and Records Administration, Washington, rola D-127, snimke 445.-446.

¹² Usporediti Vojislav V. MIKIĆ, *Zrakoplovstvo Nezavisne Države Hrvatske 1941-1945. godine*, Beograd 2000.

¹³ *I documenti diplomatici italiani*, Nona serie: 1939-1943, Volume VI (29 ottobre 1940 – 23 aprile 1941), Rim 1986., dok. br. 816., 821., 835., 880.

¹⁴ Italijanska vojna residencija u Šibeniku, 19 aprila 1941 – XIX, faksimil plakata objavljen u: *Šibenik ustaničke 1941*, 28.-29.

U rujnu 1943., nakon objave kapitulacije Italije, njemačka vojska ulazi u Šibenik. (*Pokret. Hrvatski ilustrirani polumjesečnik*, Zagreb, god. II., br. 37., drugi listopadski broj 1943., str. 3.)

uključujući i Šibenik, ušao je u sastav Kraljevine Italije.¹⁵ Tako je i potpukovnik Elblinger morao napustiti grad, a već 5. svibnja preuzeo je novu dužnost u Zapovjedništvu kopnene vojske NDH u Zagrebu.¹⁶

Stanje u Šibeniku nakon kapitulacije Kraljevine Italije i do kraja 1943.

Kraljevina Italija je kapitulirala u rujnu 1943. Tako je NDH dobila mogućnost da anektirane dijelove Dalmacije uključi u svoj sastav, u čemu je postojala i suglasnost Trećeg Reicha. Nakon objave talijanske kapitulacije Titovi partizani su zauzeli gotovo cijelu dalmatinsku obalu i otoke, a njemačke postrojbe su krenule prema obali kako bi preuzele kontrolu nad tim područjem. Na nekadašnjem anektiranom području trebalo je uspostaviti i upravu NDH. Za tu svrhu osnovano je i novo Ministarstvo oslobođenih krajeva, a u Splitu je uspostavljeno glavarstvo građanske uprave za to područje. Trebalo je doći i do upravnog preustroja. Dotadašnja Velika župa Bribir-Sidraga (kotarevi Bosansko Grahovo, Knin, Drniš) je preimenovana u Veliku župu Bribir, a u njezin sastav su ušli kotar i grad Šibenik. U općini Šibenik je prije rata živjelo nešto više od 37.000 stanovnika, ali je tijekom 1944. taj broj pao na oko 16.000. Sjedište Velike župe Bribir je iz Knina trebalo biti premješteno u Šibenik, ali budući da je on ubrzo bio izložen jakim bombardiranjima savezničkog zrakoplovstva, njezino središte ostalo je u Kninu. Nakon što je i taj grad bombardiran, veliki župan se preselio u Drniš.¹⁷

¹⁵ *NOB-a u Dalmaciji*, knjiga 1, dok. br. 167., 359.; P. BEZINA, n. dj., 99.-106.

¹⁶ Kao u bilj. 4.

¹⁷ Nikica BARIĆ, "Uspostava i djelovanje uprave NDH u dijelovima Dalmacije nakon kapitulacije Italije (rujan 1943. - studeni 1944.)", *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 31, Zagreb 1998., 55.-79. I kasnije ću koristiti podatke iz ovog rada, ali ga više neću navoditi u bilješkama.

Neposedno prije proglašenja kapitulacije Italije, njemačka 114. lovačka divizija je 6. rujna 1943. ušla u Knin, a pratio ju je i opunomoćenik Poglavnika ministar Ivica Frković. Nakon objave kapitulacije Italije, Nijemci su razoružali talijanske snage u Kninu, dok su u Drnišu postrojbe Crnih košulja (talijanske fašističke milicije) izrazile spremnost da se nastave boriti uz Nijemce.¹⁸ Nakon što je 9. rujna stigla vijest o kapitulaciji Kraljevine Italije, u Šibeniku je među talijanskim vojnicima i građanstvom nastalo “ogromno oduševljenje”. Istovremeno su se gradom počele širiti različite glasine o navodnom dolasku britanske mornarice, njemačke vojske ili partizana.¹⁹ Partizani su u Šibenik stigli 10. rujna kako bi pregovarali sa zapovjednikom talijanske posade, generalom Grimaldijem. Glavni zahtjevi su bili da Talijani predaju oružje partizanima i da se oslobode politički zatvorenici. Talijanima je ponuđeno da se zajednički suprotstave Nijemcima. Grimaldi je ove zahtjeve odbio, pravdajući se da za njihovo prihvaćanje treba dozvolu iz Rima. Nakon dolaska partizana, u gradu su izvještene crvene zastave i hrvatske zastave s crvenom petokrakom zvijedom. Ipak, partizani su bili brojčano preslabi da bi razoružali oko 5000 talijanskih vojnika u gradu. Za razliku od nekih drugih talijanskih časnika, koji su prihvatili suradnju s partizanima, general Grimaldi očigledno nije namjeravao pružiti otpor Nijemcima, nego je čekao njihov ulazak u Šibenik. Tijekom 11. rujna nad Šibenikom je letio zrakoplov koji je bacio letke s Poglavnikovim proglasom o pripojenju Dalmacije NDH, a kasnije je nad gradom letio i zrakoplov u kojem su se nalazili general Eglseer, zapovjednik 114. lovačke divizije, i ministar Frković. Jedan pripadnik oružanih snaga NDH, koji se zatekao u Šibeniku, ovako je opisao razvoj događaja: “To je djelovalo upravo porazno na partizane, i od tog momenta počeli su neopaženo povlačiti se iz grada očekujući dolazak njemačke vojske (...) Po malo je nestalo zastava a na licima svih vidjela se potišenost i zbnjenost, jer su očekivali englesku flotu – pojavili su se njemački zrakoplovi i Poglavnikov proglas!” Predvečer 11. rujna u Šibenik su bez otpora ušli dijelovi njemačke 114. lovačke divizije, a partizani su se povukli iz grada.²⁰ Ipak, za vrijeme dok su boravili u gradu oni su uhitili određeni broj osoba koje su surađivale s Talijanima, a neke su i strijeljali, kao npr. četničkog suradnika, pravoslavnog popa Konstantina Krstanovića, za kojeg je i u jednom izvješću vlasti NDH navedno da je bio “stari i nepomirljivi neprijatelj svega što je hrvatsko”. Krstanović je nakon kapitulacije Italije navodno tražio od Talijana da srpskim četnicima predaju vlast.²¹ Ovi događaji su kasnije u jednom četničkom dokumentu opisani kao nasrtaj “komunističke rulje”, u koju se “svrstalo cjelokupno građanstvo grada Šibenika”, i koja je “kidisala” na šibenske Srbe i “jugoslavenski” (odnosno pročetnički) orijentirane Hrvate i Slovence.²²

¹⁸ *Narodnooslobodilačka borba u Dalmaciji 1941-1945.*, zbornik dokumenata, knjiga 8, rujan-listopad 1943. godine, Split 1985., dok. br. 489. Vidjeti i Vinko BRANICA, “Razoružanje talijanskih jedinica u Kninu, Zadru, Šibeniku i Dubrovniku i suradnja četnika s njemačkim okupatorom”, Zbornik IHRPD, knjiga 3., Split 1975., 625.-642.

¹⁹ *NOB-a u Dalmaciji*, knjiga 8, dok. br. 488.

²⁰ Isto, dok. br. 67., 488.

²¹ Isto, dok. br. 488.

²² Isto, dok. br. 518.; *Narodnooslobodilačka borba u Dalmaciji 1941-1945.*, zbornik dokume-

Stanovništvo Šibenika bilo je prestrašeno dolaskom Nijemaca, čemu su sigurno pridonijele izjave partizana "da dolaze Nijemci i da kolju ženu i djecu", kao i strahom da će Talijani pružiti otpor i da će doći do žestokih borbi. Zato je Šibenik napustilo oko 1000 osoba, uglavnom žena i djece. Kada su Nijemci ušli u grad on se činio pustim, pa je po mišljenju vlasti NDH "pružio Njemačkoj vojsci sliku, koja ni malo nije za nas laskava".²³ I jedan četnički dokument je naveo "(...) da dolazak njemačke vojske i pripojenje 'oslobođenih krajeva majci Hrvatskoj' niko u celom gradu nije pozdravio ni jednom gestom, a u celom Šibeniku samo knjižara Radić bila je okićena hrvatskim trobojkama i slikom Poglavnika".²⁴

Odmah nakon ulaska u grad, Nijemci su procijenili da se u njemu nalazi između 6000 i 8000 talijanskih vojnika, dok je mjesno stanovništvo uglavnom "komunistički nastrojeno". Nijemci su 15. rujna izdali proglas u kojem su od stanovništva tražili da do 20. rujna preda (talijansko) naoružanje i vojnu opremu. Nakon tog roka svatko kod koga se pronađe naoružanje trebao je biti strijeljan. Uvedena je zabrana kretanja od 21 sat na večer do 6 sati ujutro i udaljavanje na više od pet kilometara od Šibenika.²⁵ Već 18. rujna 1943. pojavio se i prvi broj *Šibenskog glasnika*, čije je tiskanje pokrenula njemačka vojska i koji je trebao biti "posrednik između Njemačkih vojnih vlasti i građanstva".²⁶ Nijemci su krajem studenog 1943. naredili da se do 1. prosinca izvrši popis stanovništva u Šibeniku i Mandalini (u tom razdoblju naselje istočno od Šibenika), kako bi stanovništvu bile podijeljene njemačke osobne iskaznice. Sve osobe koje su nakon tog datuma dolazile ili odlazile iz Šibenika trebale su se prijaviti njemačkoj vojsci i vlastima NDH. Osobe koje nakon 15. prosinca ne budu imale tu iskaznicu trebale su biti uhićene. Domaćinstva koja su se zbog bombardiranja preselila u druge kuće trebala su se prijaviti na svom novom boravištu.²⁷

General Eglseer je 17. rujna utvrdio da je u Šibeniku razoružano 5000 Talijana, pripadnika različitih postrojbi, a najveći dio je već evakuiran iz grada i odveden u zarobljeništvo. U jednom izvješću vlasti NDH od 25. rujna 1943. navodi se da "kroz Knin stalno prolaze talijanski vojnici koji idu prema Bihaću a koji su razoružani u Zadru, Šibeniku, Benkovcu te ostalim mjestima Dalmacije". Tek manji dio Talijana odlučio je nastaviti borbu na strani

nata, knjiga 9, studeni-prosinac 1943. godine, Split 1985., dok. br. 435.

²³ Isto, knjiga 9, dok. br. 487.

²⁴ Isto, dok. br. 435.

²⁵ Isto, dok. br. 347.

²⁶ Ukupno je izašlo trideset brojeva *Šibenskoga glasnika*, koji je izlazio tri puta tjedno, a posljednji broj je objavljen 25. studenog 1943. Vlasti NDH su od 28. studenog 1943. počele objavljivati *Hrvatski glasnik*, koji je od 30. kolovoza 1944. izlazio kao tjednik *Hrvatski Jadran*. Usporediti *60-godišnji razvoj novinstva u Šibeniku*, Povremene izložbe Muzeja grada Šibenika, VII., Šibenik 1965.; P. BEZINA, n. dj., 185.

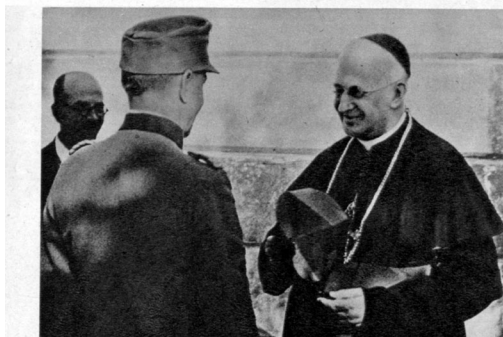
²⁷ Obćina Šibenik, Br. 891, Šibenik 26 XI. 1943., Oglas (plakat), Državni arhiv u Zadru, Sabirni arhivski centar Šibenik (dalje: DAZ, SAC Šibenik).

ZAHVALA BISKUPA

Jedan hrvatski crkveni knez
shvaća opasnost boljševizma

Monsignore Hieronymus Mileta je katolički biskup bivše dalmatinske ratne luke Šibenik, grada, koji imade također veleobitno značenje i koji je pokraj Splita najvažnije trgovačko mjesto srednje Dalmacije. Prilikom sastanka sa zapovjednikom jedne lovačke divizije, nosiocem viteškog križa, generalporučnikom Eglseerom, naglasio je biskup, koji je skoro tri desetljeća duhovna vrhovna glava svoga kotara, kako on kao katolički svećenik i dobar Hrvat pozdravlja borbu, koju vodi njemačka vojska protiv svjetske opasnosti boljševizma. Biskup je zahvalio njemačkom generalu za osobitu podporu, koju pruža vojsci crkvi oslobođenjem područja okuženih od bandi

→
Biskup Hieronymus pokazuje general-poručniku Eglseeru „svoje“ katedrale, na čiji su obrub s glavama stanovnici Šibenika s pravom osobito ponosni

← Prvo proljetno sunce.

Monsignore Mileta pozvao je njemačkog gosta također u službene prostorije

Vrlo srdačni sastanak svršlo je zanimljivi sastanak hrvatskog biskupa s njemačkim generalom

Reportaža o susretu generala Eglseera, zapovjednika njemačke 114. lovačke divizije, i šibenskog biskupa Jeronima Mileta.
(Signal, hrvatsko izdanje, Berlin, br. 4/1944., str. 34.)

Nijemaca. U Šibeniku se Nijemcima stavilo na raspolaganje 30 časnika i 327 talijanskih vojnika, među ostalim i jedan oklopni izvidnički vod.²⁸

Zajedno s Nijemcima, u Šibenik je 11. rujna došao i ministar Frković, koji je organizirao sastanak predstavnika grada s generalom Eglseerom.²⁹ Frković je 14. rujna za gradonačelnika imenovao Antu Blaževića, šibenskog odvjetnika. Blažević je trebao na dužnost postaviti već imenovane povjerenike raznih državnih službi, kao i gradske vijećnike i načelnike općina u šibenskom kotaru.³⁰ Istog dana za općinskog načelnika u Skradinu je postavljen Petar Marin, koji je odmah trebao preuzeti dužnost i imenovati općinske vijećnike. Za pomoćno osoblje u državnim službama trebalo je postaviti "nacionalno sviesne Hrvate".³¹ MUP NDH je početom listopada 1943. za općinskog načelnika u Vodicama odredio Josipa Šprljana.³² O djelovanju ministra Frkovića u Šibeniku u jednom je izvješću navedeno: "G. ministar je stupio u vezu s predstavnicima i vođama Hrvata u Šibeniku, te je izabran občinski odbor, postavljeni su povjernici po svim državnim uredima. Pristupilo se izmjeni nadpisa, promjenjen je odmah službeni jezik, izvještene Hrvatske zastave. Iz Knina smo primili (...) Poglavnikove slike (...) Sve u svemu, narod se razabrao od straha i po malo mu se vraća povjerenje u njemačku vojsku i hrvatske vlasti. Sve je to bilo tako naglo, da izgleda upravo kao san, i mnogi iako vide Hrvatske zastave i čuju po uredima hrvatski jezik, još uvijek teško vjeruju da je to stvarnost".³³

Dan nakon ulaska Nijemaca, u šibensku luku doplovio je motorni jedrenjak "Jela", koji je još 9. rujna 1943. iz Šibenika upućen na otok Molat kako bi doveo oko 600 Šibenčana koje su na tom otoku internirali Talijani. Brod je pri povratku bio ukrašen crvenim suknom i vrpčama, a bivši internirci i talijanski karabinjeri na brodu su očigledno mislili da se u Šibeniku i dalje nalaze partizani i talijanska vojska. Nijemci su prepustili ministru Frkoviću da riješi tu situaciju. On je održao govor u kojem je pokušao pridobiti naklonost

²⁸ Vrhovno zapovjedništvo *Wehrmachta* je 15. rujna 1943. izdalo smjernice u vezi s razoružavanjem talijanskih snaga. Talijanski vojnici koji izraze spremnost za nastavak rata na strani Trećeg Reicha trebali su biti stavljeni pod njemačko zapovjedništvo i na odgovarajući način iskorišteni u sklopu njemačkih oružanih snaga. Talijanski vojnici koji ne žele nastaviti rat na strani Nijemaca trebali su biti razoružani i odvedeni u ratno zarobljeništvo, a mogli su biti iskorišteni za potrebe njemačke ratne privrede. Talijanske vojnike koji su na neki način pružili otpor Nijemcima ili su pomogli njemačke protivnike, trebalo je iskoristiti kao radnu snagu na istočnoj bojišnici, a časnike koji su pružali otpor trebalo je strijeljati. *NOB-a u Dalmaciji*, knjiga 8, dok. br. 356., 362., 489.

²⁹ Isto, dok. br. 487.

³⁰ Opuномоćenik Poglavnika, ministar i državni viećnik, ing. vitez Ivica Frković, Odluka o imenovanju Ante Blaževića (prijepis), Šibenik 14. IX. 1943., Državni arhiv u Splitu (dalje: DAS), Velike župe NDH u Dalmaciji (dalje: VŽ NDH), kut. 4.; *Šibenski glasnik*, br. 1, 18. IX. 1943.

³¹ Opuномоćenik Poglavnika, ministar i državni viećnik, ing. vitez Ivica Frković, Šibenik, 14. IX. 1943., Odluka o imenovanju Petra Marina (prijepis), DAS, VŽ NDH, kut. 4.

³² Ministarstvo unutarnjih poslova NDH, Glavno ravnateljstvo za unutarnju upravu, Upravni odjel, Odsjek za samouprave, R. U. Broj: 11005-B-II-1943, Zagreb 7. X. 1943. (prijepis), DAS, VŽ NDH, kut. 4.

³³ *NOB-a u Dalmaciji*, knjiga 9, dok. br. 489.

bivših interniraca i “zahvalio im na žrtvama koje su podnijeli radi hrvatstva” za vrijeme talijanske uprave. Govor je prekidan “oduševljenim poklicima” Poglavniku, Hitleru i NDH, a nakon toga su internirci pušteni kućama, ali dio njih je iskoristio ovu priliku i otišao u partizane.³⁴

U izvješću od 25. rujna 1943. upravitelj Velike župe Bribir i Sidraga u Kninu Ante Vatavuk izvijestio je sva važnija tijela državne uprave NDH u Zagrebu o stanju u Šibeniku za vrijeme talijanske uprave i neposredno nakon dolaska Nijemaca: “Prilike su u Šibeniku takove, da treba imati dosta obazrivosti dok svijet ne dođe k sebi i uvidi da se sad ostvarilo ono, za što se pučanstvo grada Šibenika, koje je sa svojim hrvatstvom uvijek prednjačilo, uvijek borilo. Šibenik je teško primio ugovor od 18. svibnja 1941, kojim je bio pripao Italiji, a težinu događaja je ubrzo osjetio kad su počeli progoni protiv Hrvata, koji su Vam dobro poznati. Radili su tu ulje, batine, zatvaranja, internacije, odmah se počelo naglim pretvaranjem hrvatskih škola u talijanske, otpuštanjem činovnika itd. zatim streljanja u masama i uništavanje imovine. Neprijateljska promičba (engleska i komunistička) započela je svoje. Po svojim agentima stala je uvjeravati pučanstvo da je N. D. H. izdala taj kraj i to ugovorom za uvijek te ga predala na milost i nemilost najljućem neprijatelju. Narod, kojemu je život postao nesnosan uslijed progona, a ne videći pomoći od nikuda, podlegao je toj promičbi, istoj povjerovao i sa nepovjerenjem stao da gleda na N. D. H.” Sve ovo bio je razlog da se stanovništvo u znatnoj mjeri pridružilo partizanima. Vatavuk je istaknuo da partizani ističu da su Talijane zamijenili Nijemci, a “da je proglašeno da su ti krajevi pripali N. D. H. samo radi varke”, kako bi se prikrla njemačka okupacija. Zato je smatrao potrebnim da se prisutnost civilnih i vojnih vlasti u Šibeniku stvarno osjeti, odnosno da Zagreb poduzme mjere kako bi se talijanske lire izmijenile u kune i kako bi u Šibenik stigla hrana. Ipak, niti dva tjedna nakon ulaska Nijemaca u Šibenik u tom smislu nije ništa poduzeto, a i ministar Frković je 15. rujna iz Šibenika otišao u Knin.³⁵

Nakon ulaska Nijemaca u Šibenik u njega su se vratili i srpski četnici.³⁶ U gradu su i dalje bili pripadnici talijanske vojske koji su se odlučili za nastavak borbe za strani Nijemaca.³⁷ Obje ove skupine nisu bile spremne poštovati novouspostavljenu upravu NDH. U jednom izvješću Mornarice NDH s kraja studenog 1943. navodi se da stanovništvo Šibenika strahuje od četnika koji su uspostavili suradnju s Nijemcima.³⁸ Ovaj strah nije bio bez osnove, budući

³⁴ Isto, dok. br. 488.

³⁵ Isto, knjiga 8, dok. br. 487., 488.

³⁶ Opširnije o četnicima na području sjeverne Dalmacije vidjeti F. JELIĆ BUTIĆ, *Četnici u Hrvatskoj 1941-1945.*, Zagreb 1986.; V. BRANICA, “Razvoj četničkog pokreta poslije kapitulacije Italije na bivšem anektiranom području sjeverne Dalmacije”, Zbornik IHRPD, knjiga 4., Split 1978., 913.-927.

³⁷ Bili su to pripadnici Oružanih snaga Talijanske Socijalne Republike, koja je pod Mussolinijevom upravom uspostavljena na područjima Italije koja su kontrolirali Nijemci. Opširnije o tome vidjeti N. BARIĆ, “Oružane snage Talijanske Socijalne Republike (rujan 1943. - travanj 1945.)”, *Polemos, Časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira*, Zagreb, Sv. 4, broj 2 (8), srpanj-prosinac 2001., 147.-165.

³⁸ *NOB-a u Dalmaciji*, knjiga 9, dok. br. 399.

da je i zastupnik komandanta četničke komande u Šibeniku, poručnik Franc Kovač, smatrao da među četnicima koji dolaze u Šibenik vlada "nečuvana nedisciplina i anarhija".³⁹ Početkom prosinca 1943. četnici su u skupinama ipak počeli napuštati Šibenik, u kojeg su počele stizati snage NDH. Bilo je to sukladno izvaji Nijemaca da će se četnici i Talijani povući iz Šibenika ako ih zamijene odgovarajuće snage NDH. Dana 10. prosinca 1943. u Šibenik je iz Knina stigla jedna domobranska satnija, dok je iz Drniša stigla i jedna ustaška postrojba.⁴⁰

Četnici i njihove obitelji su zbog više razloga odlučili da do 31. prosinca 1943. napuste Šibenik. Kao razlog za takvu odluku navedena je činjenica da oni u Šibeniku mogu opstati samo zahvaljujući Nijemcima. "Da ovdje nema Nijemaca četnici bi bili u najkraće vrijeme likvidirani, bilo od partizana, bilo od hrvatskih vlasti, u koliko bi ove radi partizanske nadmoćnosti, uopće mogle postojati bez zaštite njemačke vojne sile". Osim toga i žestoka saveznička bombardiranja su pridonijela četničkoj odluci o napuštanju grada. Prema podacima od 22. siječnja 1944. Četnička komanda u Šibeniku imala je dvadesetak osoba, a bila je podređena njemačkoj vojsci. Zadatak komande bio je održavanje veze između Nijemaca i četnika na području sjeverne Dalmacije, kao i briga za opskrbu četničkih postrojbi, te briga za bolesne i ranjene četnike. Skradin je ostao jako četničko uporište i nakon njihova povlačenja iz Šibenika. Sredinom veljače 1944. u tom mjestu se nalazilo 462 četnika iz raznih postrojbi. Oni su se, kako su priznavali i sami četnički zapovjednici, isticali pljačkom i nasilnim postupcima.⁴¹ Zato su vlasti NDH smatrale da u Skradinu treba uspostaviti oružničku postaju, kako bi se popravilo stanje u tom mjestu.⁴²

Istovremeno je teklo i povlačenje Talijana iz Šibenika. Tako je 5. prosinca 1943. iz Šibenika za Trst otplovilo 110 vojnika talijanske dobrovoljačke bojne, koja se Nijemcima stavila na raspolaganje u rujnu, 49 pripadnika fašističke milicije ("crnih košulja"), 78 talijanskih zarobljenika i 46 talijanskih civila, očigledno pripadnika bivše talijanske civilne uprave u anektiranoj Dalmaciji.⁴³ Ipak, ovo nije spriječilo izbijanje incidenata između preostalih Talijana i pripadnika oružanih snaga NDH.⁴⁴ O jednom takvom sukobu svjedoči i jedno izvješće Velike župe Bribir: "Dana 12. prosinca poslie podne oko 16 sati dogodio se jedan nemili incident u Šibeniku sa talijanskim vojnicima, koji su se izjavili za republikansku fašističku vladu, a koji se još nalaze u Šibeniku. Već

³⁹ *Narodnooslobodilačka borba u Dalmaciji 1941-1945.*, zbornik dokumenata, knjiga 10 (siječanj-ožujak 1944.), Split 1986., dok. br. 508.

⁴⁰ Velika župa Bribir, Šibenik, V. T. Broj: 184/43., Knin 13. XII. 1943., Predmet: Obći položaj, upućeno ministru unutarnjih poslova Dr. Mladenu Lorkoviću u Zagrebu (sačuvana je samo prva stranica ovog dokumenta), DAS, VŽ NDH, kut. 4.; *NOB-a u Dalmaciji*, knjiga 9, dok. br. 408., 413., knjiga 10, dok. br. 536., 543., 545.

⁴¹ *NOB-a u Dalmaciji*, knjiga 9, dok. br. 430., 435., knjiga 10, dok. br. 508., 518.

⁴² Velika župa Bribir, Šibenik, V. T. Broj: 184/43., Knin 13. XII 1943., Predmet: Obći položaj, upućeno ministru unutarnjih poslova Dr. Mladenu Lorkoviću u Zagrebu (sačuvana je samo prva stranica ovog dokumenta), DAS, VŽ NDH, kut. 4.

⁴³ *NOB-a u Dalmaciji*, knjiga 9, dok. br. 295.

⁴⁴ Isto, dok. br. 318.

GRADSKA BIBLIOTEKA
JURAJ ŠIBENIČIĆ
ŠIBENIK
NAUČNI ODJELJAK

Ciena 5. — Kuna

HRVATSKI GLASNIK

Godina 1. — Br. 3.

Izlazi sriedom, petkom i nedjeljom

Šibenik, 3. prosinca 1943.

Biedni „spomendan“ izbjegličke Jugoslavenske „vlade“

Šibenik, 3. prosinca.

Izbjegličke „vlade“ u Londonu uvijek nastoje naći priliku kako bi se jedna od druge što više izdale, da time svojim gospodarima dokažu svoju „sveobitni“ trud za pobjedu zajedničke stvari, ili drugim rečima: svoju pomoć angloameričkoj gospodi u njihovoj namjeri da zagospodare malim narodima. Takova prilika najbolje im pružaju spomendani „njihovih“ naroda prigodom koji izbjegličke „vlade“ priveduju svetlane bankete, objede, večere ili čajevce „svojim“ nacionalnim koji im opet služe kao najbogatija prigoda za izricanje svetlih, patriotskih govora. Frak i liker stvaraju atmosferu, u kojoj se jedino — po engleskoj metodi — mogu izricati svetli govori o „jednakosti i bratstvu svih naroda“.

Jedna takova prilika pružila se jučer izbjegličkoj „jugoslavenskoj vladi“. Jugoslavenska gospoda su je podupno iskoristila, da nadviču svoje sudrugove izbjeglice iz drugih „drugarskih“ vlada. Bilo je svakako svetlih banketa sa obilnim sudjelovanjem (koji je pomogao pri razvezivanju tih gospodskih jezika) na kojima su gospoda, koja u Londonu sjede u udobnim naslonjačima kraj punih mastih zdjelabih odlozila borbene riječi o borbi i krvi za „slobodu“, koji oni u londonskim naslonjačima spremaju „svom“ narodu. Ali svakako rekord u kvantiteti izbijavanih riječi postigla su „jugoslavenska“ gospoda na sinoćnoj priredbi kairskog i londonskog krugovalu. Preko Kaira — a prenosio je to i London — progovorio je dječakli „svom narodu“ mali kraljević Petrica koji je najprije započeo vičati: „dela svoga dede Petra i svojeg oca Alekša“, da onda prijeđe na „svokone neprijatelje jugoslavstva — okupatore Neme“. Udario Petrica na Njeme u ime srbstva i Srba te u ime jugoslavstva i Hrvata! Eto, preko maloga Petrice digli se Srbi na odbranu svog srbstva pred „okupatorima“ Njemicima, a Hrvati na odbranu „svojeg“ jugoslavstva, kako to mali Petrica reče. Srbi brane srbstvo, a Hrvati jugoslavstvo! I to Hrvati brane „svoje jugoslavstvo“ prije onima, koji su im pomogli, da zbace sa sebe jugoslavenski jaram, da krste jugoslavensku cizmetnu i da uzpostave svoju nezavisnost i slobodu. Zaista je mali Petrica dječakli šaljiv! A da bude još šaljiviji, drobio je Petrica dalje, da su se za „nezavisnost naše otadžbine Jugoslavije“ borili mnogi heroji i veliki umovi. Pa započeo nabrajati od svog Miloša Obilića i prote Save, preko Pašića i Ročića do „danasnjih patriota“, koji se šuma napadaju Njeme. Eto, utvrdio i Petrica žalostnu činjenicu, koja smo i mi uzdržali, name, da se zavedeni partizani na ovom području bore samo za velikosrbske ciljeve, iako ne stoje pod komandom Petričinom i premda ih u šume vode drugi „viši“ ciljevi. A prije nego li je došao do „svojih patriota, koji iz šuma napadaju Neme“ među tim „herojima i velikim umovima, koji su se borili za nezavisnost naše otadžbine“ aklopio mali Petrica i više ni manje nego rukovodnog revolucionara Eugena Kvaternika i Oca Domovine Antu Starčevića! Od najvećih boraca za hrvatsku slobodu i nezavisnost, od najvećih neprijatelja srbstva i Srba, mali Petrica je preko noći napravio „velike heroje i umove, koji su se borili za nezavisnost naše otadžbine“! Zaista je mali Petrica i previse šaljiv. Na ovo će se bezsumnje svaki Hrvat do bezvjesti smijati. To je bio u stanju izreći jedino mali Petrica poučen od svoje šuplje i glupe promidbe.

Potrebno je zabilježiti još jedan događaj na sinoćnoj „svetlanjoj“ izvedbi londonskog krugovalu. Poslije kratke „besede“ jednog bezimenog Hrvata (po ničemu se nije moglo zaključiti da je taj bezimni govornik zaista Hrvat, jer je u prvom redu govorio srbskim riečnikom i srbskom ekavicom), koji je izricao „bratsku povezanost Srba i Hrvata“ i njihovom „jednakost u bratskoj državi“, zasvirao je londonski krugoval ni više ni manje nego „Ljepu našu“. „Bratstvo i jednakost između Srba i Hrvata“, koja je bezimni govornik toliko izricao, mi Hrvati smo najbolje osjetili na svojoj vlastitoj koži kroz punih dvadeset godina robstva u blagopokojnoj Jugovini. Rieči su za londonsku gospodu suviše, jer su rieči samo pusta obećanja, a djela mogu jedino govoriti. Djela su govorila kroz punih dvadeset godina našeg robstva. Zbog izricanja svog hrvatskog imena, zbog zapjevanje svoje hrvatske pjesme, ili su Hrvati u zatvore, a sada — poslije dvadesetogodišnjeg progona i batinanja — taj bezimni govornik toliko izricao, „bratstvo i jednakost“! Da komedija bude podpunja, iza njegovih smiešnih rieči londonski krugoval je zasvirao ariju „Ljepu našu“, zbog koje su toliko Hrvati otišli pod ledina ili trunali u jugoslavenskim zatvorima. Pitamo mi tu londonsku gospodu: tko je u njihovoj pokojnici Jugovini smio zapjevati „Ljepu našu“ bez straha, da će mu glava pasti?

Rieči su samo pusta obećanja, a djela mogu jedino govoriti. Djela su govorila kroz punih dvadeset godina našeg robstva. Ubičaj je i kandaštinu bilo iz Hrvatska dosta. To se više neće dogoditi uzrpkom svih lepih i pritanjivih obećanja londonske gospode iz jugovinskog tabornika. Hrvate se jednom prevarilo, ali ih se više prevariti ne će. Hrvati su jednu Jugovinu srušili, a na njihovim leđima druga se ne će sagraditi. To je jedini odgovor, kojeg Hrvati mogu da dadu londonskim jugovinašima na njihove banketske „besede“.

VELIKI GUBITCI NEPRIJATELJA

ODBIJENE SOVJETSKJE ODBRAMBENE DIVIZIJE — UNIŠTENO 107 SOVJET-KIH OKLOPLJENIH KOLA - GUBITCI ANGLOMA. BRODOVILJA MUNJEVIOT RASTU PROVODI SE SUSTAVNO UNIŠTENJE PARTIZANA

Iz Glavnog stana Vojde Reicha 29. studenoga 1943.

Vrhovna Zapovjedništvo njemačkih oružanih snaga izvještava:

Na uzdom kopnenom pojasu Perekopa odbijeno je više sovjetskih napadaja, koji su bili podpomognuti jakom topničkom vatrom. Na mostobranu Nikopola i u velikom riečnom luku Dnjepra nastavio je neprijatelj sa jakim snagama, svojim napadajima na dosadašnje težišima, pri kojima je ipak imao samo pojedinih mjestnih uzpeha, koji su bili otrezani. Uništeno je 107 sovjetskih oklopljenih kola. Naročito žesofke bile su borbe u prodornom prostoru južno od Kremenega. U ovom prostoru odbile su naše čete više neprijateljskih odbrambenih divizija i prele na nekim mjestima a protunapadaj. Također i sa odsjeka Čerkskaja, Kijeva i Korostena javlja se o žestokim borbama. Pri ovome jedan vlastiti napadajni podhvat zapadno od Kijeva imao je naročito uzpeha. Na 27. i 28. studenoga bila su oborena na južnom odsjeku iztočnog bojišta 72 sovjetska zrakoplova. Nostalo je 6 vlastitih zrakoplova. U cjelokupnom bor-

benom području Gomela ponovno su započele nove teške borbe. Blatno tlo i teški pritisk neprijatelja, koji je napadao, zahtjevali su od naših četa, koje su pružale živu odpor i stalno prelazile u protunapadaje, veliki napor. Dok su jugozapadno od Smolenka mjestni napadaj neprijatelja diplom u blizinskih borbama odbijeni, doneli su vlastiti napadaj jugoistočno od Zimira uzpork nepovoljnih vremenskih i terenskih prilika i jakog neprijateljskog otpora do daljnjih uzpeha.

Na južnom Dnjeparskom bojištu u iztočnom odsjeku neprijatelj se je približio sa jakim snagama našim četama, koje su se nalazile sjeverno od Sangro doline. Britanske borbene skupine, koje su predhodnih dana provale u naše redove, bile su protunapadaj. Napadaj ponovno odbijene. Bilo je privedeno zarobljenika. Neprijateljski zrakoplovi za ometanje nadletali su prošle noći zapadno područje Reichala. Pojedini njemački zrakoplovi poduzimali su u noći na 29. studenoga napadaje u svrhu ometanja na ciljeve u jugoistočnoj Englezkoj.

MUŽEVNI PROTEST NAŠEG BISKUPA

protiv neljudi i pijanih anglo - američkih pilota

Provedom uništenja naše moderne zračne gradnje bolnice, naš Biskup Petrušević Dr. Jeronim Mileta, utio je odlučno protest protiv naše zračne krugovalne postaje-zgrada e na zrakoplovnom poligonu u Kijevu. Njegov protest odnosi se na sljedeće:

Dne 16. XI. prigodom bombardiranja Šibenika od strane englezkih i američkih bombardera bačene su dvie bombe na gradsku civilnu bolnicu i pogodile odlo za duševne bolesti. I ako nam je bilo teško pri srđu, šutili smo, uvjereni da državna civilna bolnica nije bilo cilj napadaja.

Medjutim dne 28. XI. u 11 sati preko dvadeset englesko-američkih aviona, bacili su bombe opet na gradsku civilnu bolnicu i uništile velike moderne zgrade: kirurški, interni i duševni odjel. Ispod ruševina dosada izkopano je 11 mrtvih i 15 ranjenih.

Budući da je bio jasan dan, budući da su svi krovovi bolničkih zgrada označeni velikim križem -Crvenog križa-, a na dvjema zgradama vijao se i stjag „Crvenog križa“, budući da je prema izkazima stručnjaka bačeno još na bolničke zgrade 9 teških bomba: ovo sve dovodi nas do zaključka da je uprave bolnica bio cilj napadaja.

Kao katolički biskup ovoga grada protestiram protiv ovog i više nego nečovječno napadaja na najhumaniju ustanovu čovječanstva motači Svevišnjega, da dade jakosti ovom hrvatskom izmučenom narodu a pogotovo onim ranjenicima i bolnicima koji su morali u paničnom strahu napustiti porušene bolničke zgrade.

† Dr. Jeronim Mileta - biskup Šibenski

Lažne vesti o Finskoj

HELSINKI, 30. studenoga. — Finska štampa najenergičnije odbija sve vesti koje je u posljednje vrijeme neprijateljska promicba po svietu rasirila o tobožnjim dvoilčnosti finske politike. Svi listovi nazivaju ove vesti najgorim lažima i kažu: U ovom ratu živaca neprijatelj Finske niesa mogli izmisliti nikakva sredstva, da bi nas pobjužali u vjeri za konačnu pobjedu, do ovih da smo dvoilčni.

Argentina povlači iz U. S. A. svoje zlato

BUENOS AIRES, 30 studenoga. - Argentina je počela izvlačiti svoju zlatnu prućinu iz Sjedinjenih Američkih Država. Prva pošiljka zlata već je stigla, dok se očekuje druga i treća. Zanimljivo je, da Argentina smatra svoje zlato sigurnim kod Sjedinjenih Američkih Država.

Krajem studenog 1943. vlasti NDH u Šibeniku počele su izdavati *Hrvatski glasnik*. U broju od 3. prosinca 1943. objavljen je prosvjed šibenskog biskupa Milete zbog anglo-američkog bombardiranja grada.

više vremena ovi vojnici izazivaju pjevajući da će se njihova vlast opet vratiti u Dalmaciju, da je Dalmacija talijanska itd. Pučanstvo kao i naši vojnici ta krvava izazivanja mirno su podnašali. Spomenutog dana kod kazališta jedna skupina talijanskih mornara iz čista mira je izazivala neke naše vojnike i oružnike. Jedan talijanski mornar grubo je gurnuo oružnika Daniela Tenšeru. Kad ga je ovaj opomenuo mornar je uperio protiv njega pušku, na što je Tenšera uhvatio pušku i odgurnuo mornara. Na to je jedan drugi talijanski mornar bacio protiv naših jednu bombu, koja je Tenšeri razdrobila lievu nogu, a desnu ozliedila.⁴⁵ Kakav je bio epilog ovog sukoba nije mi poznato, budući da se citirani dokument na tom mjestu prekida. Nemam podataka o daljnjem boravku talijanskih (fašističkih) postrojbi na području Šibenika, pa se može pretpostaviti da su one ubrzo u potpunosti napustile grad.

Očigledno, nesposobnost vlasti NDH da na to područje upute jake i dobro organizirane ustaške ili domobranske postrojbe, uvelike je smanjivala njihovu kontrolu nad tim područjem. Nakon kapitulacije Italije, na području sjeverne Dalmacije, uz brojne teškoće, osnovan je i započeo s djelovanjem VII. ustaški stajaći djelatni zdruk sa stožerom u Drnišu.⁴⁶ Prema partizanskim podacima iz veljače 1944. u VII. ustaškom zdruhu na području Drniš-Šibenik-Zadar bilo je oko 1850 ljudi.⁴⁷ Zapovjednik ovog zdruha bio je ustaški dopukovnik Emil Kečet, koji je poginuo tijekom partizanskog napada na Oklaj početkom kolovoza 1944.⁴⁸ Pojedine postrojbe ovog zdruha bile su razmještene i u Šibeniku i njegovu širem obalnom području.

Krajem travnja 1944. u Šibeniku je bila smještena 1. satnija II. bojne 3. domobranskog posadnog zdruha. Zapovjednik satnije i ujedno i zapovjednik mjesta bio je domobranski satnik Marko Dobrović. Domobranska satnija držala je stražu oko Šibenika. Tvornicu aluminijske na Lozovcu čuvalo je 10 domobrana, a u Skradinu se nalazilo 20 domobrana ove satnije. Posade od po 20 ustaša iz VII. ustaškog zdruha bile su raspoređene u Pirovcu, Vodicama i Prvić-Šepurini. Malobrojna domobranska posada u Skradinu je morala trpjeti izazivanja četnika, zbog čega je satnik Dobrović jedino mogao prosvjedovati njemačkoj vojsci.⁴⁹ Ustaški tabornik u Skradinu Zlatko Vatavek je sredinom kolovoza 1944. zatražio da se iz tog mjesta ne povlači 3. satnija IV. bojne VII. ustaškog zdruha, što su navodno zatražili Nijemci, budući da će u tom slučaju hrvatsko stanovništvo ostati potpuno nezaštićeno pred partizanima, ali posebno pred nemilosrdnim četničkim terorom. Vatavek je naveo da je 500

⁴⁵ Kao u bilj. 42.

⁴⁶ Nikola SLAVICA, "Formiranje i razvoj ustaških i domobranskih jedinica u sjevernoj Dalmaciji", Zbornik IHRPD, knjiga 4., Split 1978., 885.-894.

⁴⁷ *NOB-a u Dalmaciji*, knjiga 10, dok. br. 175.

⁴⁸ Zapovjedništvo 7. oružničke pukovnije, J. S. Broj: 1123/Taj., Split 28. VIII 1944., Predmet: Doglasno izvješće za I. polovinu mjeseca kolovoza 1944., dostavljeno Župskoj redarstvenoj oblasti Split (zapremni pečat: Župska redarstvena oblast u Splitu, II. Prs. 5409, I. IX. 1944.), DAS, VŽ NDH, kut. 9 (11c).

⁴⁹ Domobransko mjesno zapovjedništvo u Šibeniku, Broj 109/taj., 30. IV. 1944., Predmet: Pregled situacije, izvješće upućeno Zapovjedništvu područja Velebit-Dinara, Br. 310/taj., DAS, VŽ NDH, kut. 4.

Hrvata s tog područja pristupilo ustaškim postrojbama. Njihova glavna motivacija bila je služiti u postrojbama koje će biti raspoređene na području blizu njihovih domova, kako bi mogli štititi svoj zavičaj. Zato su s nezadovoljstvom primili zapovijed o napuštanju Skradina, a na isti način je reagiralo i tamošnje hrvatsko stanovništvo. "Zar ćete ostaviti nas sa 6 oružnika da nas oni brane od 600 četnika koji su naoružani do zubi i koji se nama ovdje priete otvoreno da će nas klati čim vrijeme dođe".⁵⁰

Nakon kapitulacije Italije na području nekadašnjih anektiranih krajeva uspostavljena je 7. oružnička pukovnija sa sjedištem u Splitu. Tijekom druge polovice 1944. ona je pod svojim zapovjedništvom imala župska oružnička zapovjedništva Zadar, Šibenik i Split.⁵¹ U Šibeniku je uspostavljena i Župska redarstvena oblast, čije je vođenje preuzeo Mato Mijanović, koji je raspola-gao s 80 redarstvenih stražara i pet izvidnika (detektiva). Ipak, nedostajalo je činovnika koji bi vodili nadzor nad kretanjem stanovništva, odnosno partizana i njihovih suradnika i niti jedan od njih nije bio uhvaćen, što je izazivalo njemačko nezadovoljstvo. Tijekom 1944. šibenska redarstvena straža ostala je bez časnika, pa je postala "raskalašena i raspuštena", a niti izvidnici nisu bili sposobni za zadatke koji su se pred njima nalazili.⁵²

Uspostava Mornarice NDH na nekadašnjem anektiranom području Dalmacije započela je početkom listopada 1943., kada je uspostavljeno Obalno zapovjedništvo u Splitu. Ono je od Zapovjedništva mornarice u Zagrebu početkom listopada 1943. tražilo da pripremi mornarički odred koji je trebalo uputiti u Šibenik. U međuvremenu je u Šibenik iz Splita trebalo uputiti kapetana korvete (brodskog bojnika) Mirena Blaža i određeni broj mornara. Za taj odred nije bilo dovoljno hrane, a nedostajalo mu je i stručno osoblje za preuzimanje torpiljark T-7, koja se nalazila u Šibeniku. Prilikom ulaska Nijemaca u Šibenik 11. rujna 1943. ova torpiljarka sa skupinom Talijana pokušala je napustiti luku, ali su Nijemci na nju otvorili vatru i prisilili je da se vrati. Početkom studenog 1943. Blaž je zrakoplovom otputovao iz Splita u Šibenik, u kojem je već djelovala njemačka ratna mornarica.⁵³ Sredinom studenog 1943. u Zagrebu su prikupljena četiri mornarička časnika i 170 mornara koje je trebalo poslati u Šibenik, ali su teškoće u prometu to onemogućavale. Do kraja 1943. pitanje dovoljnog broja hrvatskih mornara u Šibeniku i dalje nije bilo riješeno, pa se jedino moglo računati na slanje određenog broja mornara iz Splita, gdje ih također nije bilo previše, samo

⁵⁰ Ustaša Hrvatski oslobodilački pokret, Tabor Skradin, Broj 52/44, Skradin 18. VIII 1944., Predmet: Moli da se u interesu celog našeg naroda i naše stvari ostavi posada 3. sati u Skradinu, upućeno Kotarskoj oblasti u Šibeniku, DAS, VŽ NDH, kut. 4.

⁵¹ Zapovjedništvo 7. oružničke pukovnije, J. S. Broj 1196/Taj., Split 10. IX. 1944., Predmet: Doglasno izvješće za II. polovinu mjeseca kolovoza 1944., primjerak izvješća upućen Župskoj redarstvenoj oblasti Split, Br. Ro 5666, 13. IX. 1944., DAS, VŽ NDH, kut. 9 (11c).

⁵² Župska redarstvena oblast u Šibeniku, Taj. 244, Šibenik 16. VIII. 1944., Predmet: Popunu osobljem moli, Ministarstvu unutarnjih poslova, Glavnom ravnateljstvu za javni red i sigurnost u Zagrebu, DAS, VŽ NDH, kut. 4.

⁵³ *NOB-a u Dalmaciji*, knjiga 8, dok. br. 407., 488., 502., 505., knjiga 9, dok. br. 381., 407., 413.

oko 90.⁵⁴ Tijekom 1944. potrebno mornaričko osoblje iz Zagreba je ipak stiglo u Šibenik, ali se ubrzo pokazalo nedovoljno sposobnim i nepouzdanim. Konačno je za T-7 osigurana pouzdana posada, ali su je 25. lipnja 1944., kada je iz Šibenika krenula u Rijeku, napali britanski torpedni čamci i uništili, a dio njezine posade je poginuo.⁵⁵

Već krajem rujna 1943. stanovnici Šibenika su obaviješteni o potrebi poduzimanja mjera zaštite od zračnih napada.⁵⁶ Zbilja, tijekom studenog i prosinca 1943. savezničko zrakoplovstvo počelo je bombardirati Šibenik, pri čemu je poginuo i ranjen znatan broj civila i njemačkih vojnika. Prema nekim podacima samo u napadima krajem studenog poginulo je oko 300 civila. Gradu su nanesene velike štete. Srušeno je i oštećeno više kuća, među ostalima i gradska bolnica. Zato je stanovništvo "(...) počelo odmah panično napuštati grad i seliti se u okolna mjesta (...) 95% stanovnika iz središta napustilo je grad. Ljudi se vraćaju u grad predveče i pred jutro te odnašaju svoje stvari". Električna rasvjeta u središtu grada je prekinuta, a vode je bilo samo do jutarnjih sati. Sredinom prosinca gradu su nanesene nove štete, ali se broj ljudskih žrtava smanjio jer je grad bio već uglavnom pust. Bombardiranja su onemogućavala i iskrcavanje prijeko potrebne hrane s brodova koji su uplovili u šibensku luku.⁵⁷ Do kraja prosinca u Šibeniku je uništeno oko 200 kuća, a stanovništvo je napustilo područje istočno od bolnice, oko kolodvora, obale, uže središte grada i Mandalinu. Iako su Nijemci u Šibeniku raspolagali protuzrakoplovnim topništvom, ono nije imalo djelotvorni učinak, osim što je prisiljavalo savezničke zrakoplove da lete na većim visinama.⁵⁸ Prema njemačkim podacima od 27. studenog 1943. do 11. siječnja 1944. bilo je 18 savezničkih zračnih napada na Šibenik, a napadi su se nastavljali.⁵⁹ Od 1. prosinca 1943. crkvena zvona u Šibeniku su trebala služiti isključivo kao znak za okupljanje osoba koje su trebale pomoći stradalima od zračnih napada. Znak za uzbunu od zračnog napada trebalo je dati sirenom, a u slučaju njezina kvara s četiri hica protuzrakoplovnog topa. Svršetak uzbune trebalo je označiti "jednim dugim znakom sirene".⁶⁰ Od 6. lipnja 1944. zbog opasnosti od zračnih napada zabranjeno je stanovništvu da se od 10 do 17 sati okuplja na tržnici (pazaru) i Poljani. Zato je pazar nakon 10 sati trebao prestati s radom. Stanovništvu je preporučeno da se preko dana drži blizu skloništa.⁶¹

⁵⁴ Isto, knjiga 9, dok. br. 376., 413., 420., knjiga 10, dok. br. 354.

⁵⁵ *Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije*, tom XII, knjiga 4, Dokumenti nemačkog Rajha 1944-1945., Beograd 1979., dok. br. 102.; Jovan VASILJEVIĆ, *Mornarica Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije*, Beograd 1972., 277.-279.

⁵⁶ *Šibenski glasnik*, br. 3, 23. IX. 1943.

⁵⁷ *NOB-a u Dalmaciji*, knjiga 9, dok. br. 242., 286., 291., 292., 321., 375., 376., 400., 403., 408., 419., 421.

⁵⁸ Isto, dok. br. 419., 420.

⁵⁹ Isto, knjiga 10, dok. br. 320., 385.

⁶⁰ Zapovjedništvo zračne zaštite Šibenik, br. 16, Šibenik 1. XII. 1943., Oglas (plakat), DAZ, SAC Šibenik.

⁶¹ Ured Upravitelja kotarske oblasti i Gradonačelnika u Šibeniku, broj 401, Šibenik 6. VI. 1944., Naredba (plakat), DAZ, SAC Šibenik.

Teškoće u djelovanju uprave NDH u Šibeniku krajem 1943. i tijekom 1944.

U jednom izvješću Velike župe Bribir iz prosinca 1943. navodi se da je stanje u gradu i kotaru Šibenik u prosincu 1943. puno bolje "od onog dana kada je prestala talijanska vlast". Zaključeno je da tome pridonosi držanje njemačke vojske, koja se prema stanovništvu ponaša puno blaže nego Talijani. Angloamerički zračni napadi na Šibenik također su oslabili prije rašireno "anglofilstvo", "(...) jer je nastupilo obće uvjerenje, da Anglo-amerikanci nemaju uobće pred očima probitke malih naroda, već jedino svoje imperialističke ciljeve, radi kojih prilaze barbarskom uništavanju nemoćnog i golorukog pučanstva bez ikakve potrebe". I dok je prije kapitulacije Italije strah i nezadovoljstvo srpskim četnicima jačalo podršku partizanima, nakon kapitulacije Italije stanovništvo šibenskog kraja zaštitu od četnika počinje tražiti od vlasti NDH i njezinih oružanih snaga.⁶²

Bez obzira na ove optimistične izjave, stvarno stanje bilo je teško. Tijela vlasti NDH suočavala su se s brojnim teškoćama, a veliki problem predstavljala je prehrana stanovništva. Zato su početkom studenog 1943. njemačka vojska i hrvatske vlasti odredile cijene prehrambenih proizvoda, kako bi se spriječili slučajevi "nabijanja cijena".⁶³ Početkom 1944. bombardiranja Šibenika su popustila, pa se stanovništvo počelo vraćati u grad. Krajem 1943. gradonačelnik Blažević je nakon početka žestokih bombardiranja također napustio grad, a da nije poduzeo nikakve mjere da pomogne stanovništvu grada.⁶⁴ Zato je ministar unutrašnjih poslova NDH Mladen Lorković, koji je krajem studenog 1943. stigao u Dalmaciju, 5. prosinca 1943. imenovao kapetana korvete Mirena Blaža za obnašatelja dužnosti šibenskog gradonačelnika i obnašatelja dužnosti predstojnika kotarske oblasti Šibenik. Blaž je dužnost lučkog zapovjednika predao domobranskom pisaru Rakvinu. O ovom imenovanju Lorković nije obavijestio Mornaricu NDH, pa je ona stavljena u neugodan položaj budući da u Šibeniku nije imala niti jednog časnika koji bi zamijenio Blaža. U tom razdoblju trebala je biti izvršena i zamjena talijanskih lira za hrvatske kune.⁶⁵ No, posjet ministra Lorkovića nije bitnije poboljšao stanje na tom području.⁶⁶

O teškim uvjetima života u Šibeniku svjedočila je i predstavnica Ministarstva zdravstva i udružbe NDH Danica Zorić, koja je tijekom studenog 1943. posjetila Šibenik: "Putovala sam vlakom do Bihaća. Prva kolona njemačkih vojnika (jedino prevozno sredstvo za Dalmaciju) kretala je tri dana nakon mog dolaska za Knin. Tako se uputih u Knin, te odatle u Šibenik, gdje sam isti dan

⁶² Kao u bilj 42.

⁶³ *Šibenski glasnik*, br. 24, 11. XI. 1943.

⁶⁴ *NOB-a u Dalmaciji*, knjiga 10, dok. br. 309. Nakon što su preuzeli kontrolu nad Šibenikom partizani su strijeljali Antu Blaževića. P. BEZINA, n. dj., 150.

⁶⁵ Ministarstvo unutarnih poslova NDH, Tajništvo, Zagreb, Odredba o imenovanju kapetana korvete Mirena Blaža, Šibenik 5. XII. 1943. (prijepis), DAS, VŽ NDH, kut. 4.; *NOB-a u Dalmaciji*, knjiga 9, dok. br. 375., 408., 417.; P. BEZINA, n. dj., 158.

⁶⁶ *NOB-a u Dalmaciji*, knjiga 10, dok. br. 365.

mog dolazka s občinskim načelnikom gosp. Blaževićem i podžupanom gosp. Vataavukom izpitala prilike, te ustanovila prieku potrebu otvaranja jednog 'Dječjeg doma' u Šibeniku". Zaključeno je da se oko 400 djece, čije su roditelje većim dijelom pobili Talijani, smjesti u zgradu nekadašnjeg Sokolskog doma. "Ta siročad skiće se dielom po Šibeniku oko vojničkih nastambi, te po periferijama gdje potonji i korienje čupaju i jedu. Ta jedna mala poludivlja bića u podrtinama, bosu, pružaju biednu sliku sadašnjice. Nema ko da ih skloni, jer sve je potučeno, kuće popaljene sa svime što se u njima nalazilo. Pješke sam obišla Bilice, Konjevrate, Vrhpolje, Dabar. Svud jednaka slika, grabeža, paleža, umorstva. Svugdje jednak odgovor: Talijani ubili, opljačkali, popalili (...) Posljedica svega toga su nezbrinuta djeca, gradska i ona iz bliže okolice koji ako se hitno ne pomogne uginuti će od gladi i studeni dok će preostali stradati moralno (...) Uboški dom u Šibeniku primio je 16 dječaka i 10 djevojčica od 3-14 g. Ta djeca spavaju s iznemoglim starcima i stamicama. Kad sam došla (...) ta djeca su mi dala izgled divljih mačaka razgoračenih očiju, spremnih napasti sve i svakoga ko im se približi. Bosu, goli ili u dronjcima, očajni (...) Medjutim, da kalvarija bude podpuna 18. studenoga o. g. tj. sutradan nakon mog dolazka u Šibenik isti je bombardiran. Tog je dana poginulo 12 djece (...) Naše kuće u Dalmaciji naročito Šibenik i Split – opustjele su. Na utrnutim ognjištima ne gori vatra koja će ugrijati smrznuta mala dječja tiela". Budući da je Šibenik bio meta savezničkih bombardiranja, odlučeno je da se dječji dom osnuje u selu Kričke, tri kilometra od Drniša. U skladu s ovim izvješćem Ministarstvo zdravstva i udružbe 20. siječnja 1944. odlučilo je da u Šibenik ponovno uputi komisiju predvođenu gospođom Zorić, zajedno s novcem i materijalnim sredstvima (hranom, odjećom, obućom, posteljinom, lijekovima i ostalim), kako bi se pomoglo šibenskoj siročadi, a u vezi s time zatražena je i pomoć drugih državnih tijela NDH.⁶⁷

Teškoća je bilo i u drugim područjima državne uprave. Zbog slabih prometnih veza, od rujna 1943. u Šibeniku nije djelovao poštanski promet, niti su u njega stigle poštanske marke NDH. Zato je kapetan korvete Blaž odredio da se od 15. ožujka 1944. preostale marke Kraljevine Italije s utisnim oznakama NDH puste u korištenje, kako bi poštanski promet počeo djelovati.⁶⁸

Prema nekim podacima, krajem 1943. i početkom 1944. kao predstavnik političke grane ustaškog pokreta u Šibeniku djelovao je Branko Krmoptić, u svojstvu ustaškog logornika.⁶⁹ Ipak, dostupni arhivski izvori navode drukčije podatke. U skladu s njima, nakon kapitulacije Italije u Splitu je uspostavljeno Povjereništvo Glavnog ustaškog stana za oslobođene krajeve, pod vodstvom Vladimira Jonića. Početkom 1944. ono je u Šibenik uputilo Antu Feraru, kako bi tamo osnovao ustaški logor (kotarsku organizaciju ustaškog pokreta) i

⁶⁷ Ministarstvo zdravstva i udružbe, Glavno ravnateljstvo za udružbu i društvo vnu skrb, R. D. Broj: 1782-S-III-1944., 20. I. 1944., HDA, Ministarstvo skrbi za postradale krajeve, br. 1640/1944., kut. 3.

⁶⁸ "Lokalno izdanje za Šibenik", *Hrvatska filatelistika* (Zagreb), br. 7-9, srpanj-rujan 1944., 81.-84.

⁶⁹ P. BEZINA, n. dj., 164., 169., 176.-177.

vodio promidžbenu djelatnost. Ferara je krajem veljače 1944. smatrao da je potrebno na tom području početi s imenovanjem ustaških dužnosnika, ali nije mogao pronaći odgovarajuću osobu koja bi bila imenovana ustaškim stožernikom Velike župe Bribir, pa je predložio da se na tu dužnost odredi Gabrijel Cvitan, kao dobar poznavatelj toga kraja.⁷⁰ Cvitan je bio prosvjetni radnik, rodom iz Zatona kraj Šibenika, a tijekom rata živio je u Zagrebu.⁷¹ Ipak, on nije postavljen za stožernika. Kasnije se u nekim dokumentima kao osoba koja je obnašala tu dužnost spominje ustaški bojnik M. Blažević.⁷² Odlukom ustaškog stožernika Velike župe Bribir od 4. svibnja 1944., Ferara je od 11. svibnja postao obnašatelj dužnosti logornika ustaškog logora Šibenik, a preuzeo je i privremeno vodstvo nad mjesnim promidžbenim uredom.⁷³

Ferarin dolazak istovremeno je značio i usložnjavanje odnosa među predstavnicima vlasti NDH u Šibeniku. Ferara je smatrao da oni ne rade na jačanju vlasti NDH i doveo je u pitanje političku podobnost i vjernost svih čelnih ljudi u gradskoj i kotarskoj upravi Šibenika. Osim toga, uvjeti života su i dalje bili vrlo teški. Krajem veljače 1944. Ferara je izvijestio da na području Šibenika vlada velika glad, od koje svakog dana umire nekoliko osoba. Vlasti NDH su se uglavnom pokazale nesposobne riješiti taj problem, pa to koristi partizanima koji pozivaju ljude da im se pridruže, jer će se oni pobrinuti za prehranu. Problem opskrbe hranom bio je posebno težak zbog slabe prometne povezanosti Šibenika s drugim dijelovima NDH. Osim toga, "(...) partizani dolaze svaki dan u Šibenik i šetaju se bez ikakvih smetnja, vrše svoju promičbu javno po ulicama i lokalima. Napadaju hrvatsku državu, vrijeđaju Poglavnika i sve ono što je sveto hrvatskom narodu (...) Svi naši ljudi koji se osiećaju dobrim Hrvatima ne smiju se družiti ma bilo s kojim državnim službenikom ili njemačkim vojnikom jer partizani pozivaju na odgovornost te ima mnogo slučajeva da su naši ljudi stradali sa čitavim obiteljima od partizana".⁷⁴ Kao rijetki pozitivan događaj, Ferara je naveo da se u tom razdoblju u Šibenik počelo u većem broju vraćati stanovništvo koje je krajem 1943. napustilo grad u strahu od savezničkih bombardiranja.⁷⁵

⁷⁰ Dokument bez zaglavlja, Broj 4/44., Predmet: O imenovanju Stožernika u Velikoj župi Bribir, Šibenik 26. II. 1944., DAS, VŽ NDH, kut. 4.

⁷¹ *Tko je tko u NDH*, Zagreb 1997., 75.

⁷² Nedatirani dokument naslovljen s "Gospodine Logorniče!", a potpisan "Šibenski Hrvati pravaši", DAS, VŽ NDH, kut. 4.

⁷³ Dokument bez zaglavlja (potpisan od v. d. Logornika Ante Ferare), Broj 1/44, Predmet: Primio dužnost Ustaškog Logornika Logora Šibenik, Šibenik 11. V. 1944., upućeno Ustaškom stožeru Velike župe Bribir u Drnišu, DAS, VŽ NDH, kut. 4.

⁷⁴ I u Splitu je bilo više slučajeva terorističkih napada partizana i atentata na osobe koje "imadu nekog člana porodice u Ustaškoj vojnici ili domobranstvu" i druge istaknute osobe. Zapovjedništvo 7. oružničke pukovnije, J. S. Broj: 938/Taj., Split 31. VII. 1944., Predmet: Doglasno izvješće za I. polovinu mjeseca srpnja 1944., dostavljeno Župskoj redarstvenoj oblasti Split (zapremni pečat: Župska redarstvena oblast u Splitu, II. Prs. 4857, 12. VIII. 1944.), DAS, VŽ NDH, kut. 9 (11c).

⁷⁵ Izvješće izaslanika Povjereništva Glavnog ustaškog stana Ante Ferare, Broj 3/44, Predmet: Izvješće o prilikama i potrebama Šibenika i okolice, Šibenik, 26. II. 1944., izvješće je upućeno Povjereništvu GUS-a u Splitu i GUS-u u Zagreb, DAS, VŽ NDH, kut. 4.

Skupina Šibenčana, koja se predstavila kao “šibenski Hrvati pravaši” Ferari je dala podatke kojima je dovedena u pitanje vjernost dužnosnika NDH u Šibeniku. Oni su Ferari uputili pismo, nakon što je on preko razglasne postaje u Šibeniku otvoreno optužio stanovništvo da nije vjerno NDH. “Šibenski pravaši” su istaknuli da se slažu da je “hrvatstvo u gradu zatajilo”. Ipak, oni su upozorili da je Šibenik početkom stoljeća dao doprinos hrvatskoj pravaškoj politici i da su oni uvijek bili “najžilaviji i najborbeniji hrvatski rodoljubi”. Kao razlog slabog stanja naveli su “vrijeme razbojničke talijanske aneksije”, dok i nakon uspostave uprave NDH stanje nije promijenjeno na bolje. Ministar Frković je u rujnu 1943. “obećavao sve najljepše”, ali je izbor odvjetnika Ante Blaževića za gradonačelnika i Manfreda Makala kao dogradonačelnika bio pogreška. Aludirajući na njihovu prijeratnu stranačku pripadnost, “Šibenski pravaši” su prvog optužili da je “bivši zemljoradnik hrvatožderac”, a drugi “jugoslavenčina pribićevicevac”. Blažević je navodno tražio od ministra Frkovića da imenuje novi gradski odbor, pa je umjesto Hrvata starčevićanaca, koji su bili članovi odbora odmah nakon kapitulacije Italije, u njega postavio nekadašnje članove Zemljoradničke stranke. Blaževićovo djelovanje “(...) svršilo je da je pri bombardiranju grada pobjegao skupa sa donaćelnikom, ispraznivši svu aprovizaciju za koju se i još danas ne zna kamo je svršila”. Nakon toga, za gradonačelnika i kotarskog predstojnika imenovana je “podrepina kralja Petra”, kapetan korvete Miren Blaž. “Šibenski pravaši” su optužili Blaža da se okružio “najgorim antihrvatskim elementima u gradu”, dok je za svog zamjenika opet imenovao “Blaževićeva druga Makalu”. Kao posljedica, u općini ne rade poštteni Hrvati, nego “četnici i šverceri”.⁷⁶

Uskoro je i sam Ferara u više izvješća naveo kompromitirajuće podatke o dužnosnicima u Šibeniku. U vezi s obnašateljem dužnosti upravitelja Župske redarstvene oblasti Matom Mijanovićem, Ferara je ocijenio da se radi o osobi “loše prošlosti”. Mijanović je prije rata bio upravitelj splitske policije “služivši Srbima izvanredno”, dok je za vrijeme talijanske uprave nastavio služiti u policiji na štetu hrvatskog stanovništva. “Kao redarstvenik totalno nesposoban, sabotira na svakom koraku (...)”. Ferara je optužio Mijanovića i zapovjednika redarstvene straže u Šibeniku, poručnika Zdravka Favolu, da su tijekom bombardiranja Šibenika nagovarali redarstvenike da napuste grad i da je prijetila opasnost da Nijemci upravu predaju srpskim četnicima. Iako je iz Zagreba stigla zapovijed da se uhiti bivši jugoslavenski časnik Kovač, četnički zapovjednik u Šibeniku, on je to uspio saznati preko jedne osobe zaposlene u redarstvu, pa je pobjegao u partizane.⁷⁷ Mijanović također nije uhitio niti jednog komunistu, nego je s njima surađivao. Nakon atentata na jednog njemačkog vojnika, Nijemci su tražili od Mijanovića da izdvoji pet uhićenih komunistu kako bi bili strijeljani za odmazdu. Mijanović je izdvojio “petoricu kriminalnih tipova”, dok su uhićeni komunistu pobjegli iz šibenskog zatvora. Zbog svega toga ni Nijemci nisu imali povjerenja u Mijanovića, a Ferara je

⁷⁶ Kao u bilj 72.

⁷⁷ Poručnik Franc Kovač je od jeseni 1943. djelovao kao partizanski obavještajac. Nakon što je otkriven, u travnju 1944. prebjegao je partizanima. F. JELIĆ BUTIĆ, *Četnici u Hrvatskoj*, 226.

smatrao da tako samo slabi ugled vlasti NDH, a da se i na drugim odgovornim položajima, kao i među redarstvenicima, nalaze osobe slične Mijanoviću, protiv čega nisu poduzete nikakve mjere, "(...) pa se ubije svaka volja i pobuda u onim osobama koji rade za probitke N.D.H. i narod". Zato je Ferara predložio da se smijeni Mijanović, "(...) te na njegovo mjesto postaviti jednog dobrog našeg čovjeka (ustašu). Takodjer je potrebno imenovati novog zapovjednika redarstvene straže kojega sada u Šibeniku nema. Pored toga potrebno je poslati nekoliko dobrih izvidnika, ali ne u nijednom slučaju domaće ljude".⁷⁸

Početak lipnja 1944. Ferara je slične kompromitirajuće podatke iznio i o kapetanu korvete Blažu, kojeg je optužio da se okružio "extremnim jugoslavenima kao i ljudima orientiranim partizanski i radi po njihovim uputama, a poštene Hrvate izbjegava i ne polaže im važnost". Ferara je naveo više primjera Blaževe suradnje s osobama koje su "djelatni komunisti", "zadrti jugoslaveni i četnici" ili su se prethodno istaknuli "velikim jugoslavenstvom", među ostalim i tajnika šibenske općine Vitomira Sunka koji je prebjegao partizanima, prethodno im podijelivši dosta općinskog novca i osobnih iskaznica.⁷⁹

Očigledno je da ove optužbe nisu bile motivirane samo revnošću jednog ustaškog dužnosnika, nego su se barem jednim dijelom temeljile i na stvarnim činjenicama, budući da se i u izvješću Okružnog komiteta Komunističke partije Hrvatske za Šibenik od 30. prosinca 1943. navodi da "sadašnji načelnik Blaž traži vezu s nama i daje dosta važna obavještenja".⁸⁰ Nijemci su 19. srpnja 1944. uhitili predstojnika redarstva Mijanovića pod optužbom da surađuje s partizanima, a 21. srpnja u Splitu su uhitili i kapetana korvete Blaža, koji je odsjeo u hotelu "Central". Iako hrvatskim vlastima razlog uhićenja nije bio poznat, pretpostavljam da se i u slučaju Blaža radilo o sumnji da surađuje s partizanima.

Nakon uhićenja Mijanovića, veliki župan Velike župe Bribir Marijan Nikšić je 20. srpnja 1944. odredio da privremeno vođenje Župske redarstvene oblasti u Šibeniku preuzme oružnički satnik Ivan Čauš, koji je istovremeno nastavio obnašati i dužnost zapovjednika župskog oružničkog zapovjedništva u istom gradu. Čauš je smatrao da bi ipak trebalo naći novu osobu za predstojnika redarstva, budući da je kao oružnički zapovjednik imao previše obveza. Župsko redarstvo u Šibeniku i dalje nije imalo osoblje koje bi izvršilo evidenciju stanovništva. Nekoliko tisuća Šibenčana otišlo je u partizane pa je upravo ta činjenica nametala potrebu strogog nadzora svih onih koji su prolazili kroz grad. Čauš je predložio da se na ulazima u grad postave straže i strogo provede odredba o prijavljivanju i odjavljivanju stanovnika Šibenika,

⁷⁸ Dokument bez zaglavlja (napisan od Ante Ferare), Predmet: Potrebe i nedostaci žup. red. oblasti u Šibeniku, Izvješće Glavnom ravnateljstvu za jav. red i sigurnost, ured II b, Zagreb 8. IV. 1944.; MUP NDH, Glavno ravnateljstvo za javni red i sigurnost, Odjel B – Odsjek II, Predmet: Miaović Ante – podatci, Zagreb 27. VII. 1944., DAS, VŽ NDH, kut. 4.

⁷⁹ Dokument bez zaglavlja (potpisan od Ante Ferare), Broj 14/44 Taj., Predmet: Blaž Miren Kap. korv. gradonačelnik Šibenika, podatci, Šibenik 1. VI 1944., upućeno Povjereničtvu Glavnog ustaškog stana za oslobođene krajeve u Splitu, DAS, VŽ NDH, kut. 4.

⁸⁰ *NOB-a u Dalmaciji*, knjiga 9, dok. br. 182.

dok je u redarstvu trebalo zaposliti potrebne činovnike. Početkom srpnja 1944. Čauša je trebao zamijeniti redarstveni pristav Matija Roko iz Mostara, ali on niti do sredine kolovoza nije stigao u Šibenik. Zapravo je krajem srpnja vodstvo župskog redarstva preuzeo Nikola Lukinović, koji je nakon uhićenja Blaža preuzeo dužnost predstojnika Kotarske oblasti Šibenik.⁸¹ Istovremeno je dužnost gradonačelnika preuzeo Manfredo Makale.⁸²

Do početka 1944. njemačka vojska je ovladala najvećim dijelom dalmatinske obale i otoka, nakon čega se počela pripremati za njezinu obranu od mogućeg savezničkog ili partizanskog iskrcavanja (otok Vis je i dalje ostao u rukama partizana). Tijekom travnja i svibnja 1944. Nijemci su razmišljali da cijelo obalno područje proglašaju "borbenom zonom", kako bi ga lakše kontrolirali, a od vlasti NDH je zatraženo da upravu na tom području prilagode njemačkim potrebama. Tako je 20. svibnja 1944. u svim priobalnim velikim župama NDH zavedeno izvanredno stanje i vojna uprava. Sve civilne vlasti podređene su zapovjedništvima obalnih odsjeka "Lika" i "Neretva". Pod Zapovjedništvo Obalnog odsjeka "Lika", kojim je zapovijedao general Ivan Tomašević, stavljene su velike župe Vinodol i Podgorje, Lika i Gacka, Sidraga i Ravni kotari, Bribir, te dio Velike župe Cetina do crte Stobreč-Kamešnica. Ukinuto je Ministarstvo oslobođenih krajeva i Glavarstvo građanske uprave u Splitu. Umjesto Glavara građanske uprave u Splitu, za obavljanje civilnih poslova osnovan je Ured za građanske poslove u sastavu Zapovjedništva Obalnog odsjeka "Lika". Na čelo tog ureda postavljen je dotadašnji glavnik građanske uprave u Splitu Bruno Nardelli, a njegov zamjenik je bio povjerenik Glavnog ustaškog stana Vladimir Jonić. General Tomašević je preuzeo svu izvršnu vlast na povjerenom mu području i nije bio odgovoran niti jednom ministarstvu, nego izravno Poglavniku. Ured za građanske poslove je imao sjedište u Splitu, a djelokrug njegovih poslova u odnosu na prijašnje Glavarstvo građanske uprave bio je sužen, budući da je s jedne strane veće ovlasti dobio general Tomašević, dok su se drugi poslovi bivšeg Glavarstva građanske uprave trebali prebaciti u djelokrug velikih župa.⁸³

Očigledno je uvođenje obalnih odsjeka i njihovo podređivanje njemačkoj vojsci bilo u cilju što boljih priprema za obranu tog područja od savezničkog

⁸¹ Župska redarstvena oblast u Šibeniku, Taj. 210, 24. VII. 1944., Predmet: Čauš Ivan, oružnički satnik, primio vođenje župske redarstvene oblasti u Šibeniku, Velikoj župi Bribir-Šibenik (Badanj kod Drniša); Velika župa Bribir Šibenik, T. broj: 440/44, Drniš 28. VII. 1944., Odluka, (zapremni pečat Župska redarstvena oblast u Šibeniku, Taj. 212, 29. VII. 1944.); Župska redarstvena oblast u Šibeniku, Taj. 244, Šibenik 16. VIII. 1944., Predmet: Popunu osobljem moli, Ministarstvu unutarnjih poslova, Glavnom ravnateljstvu za javni red i sigurnost u Zagrebu, DAS, VŽ NDH, kut. 4.; Zapovjedništvo 7. oružničke pukovnije, J. S. Broj: 1064/Taj., Split 15. VIII. 1944., Predmet: Doglasno izvješće za II. polovinu mjeseca srpnja 1944. (zaprimljeno od Župske redarstvene oblasti u Splitu, II Prs. 5079, 21. VIII. 1944.), DAS, VŽ NDH, kut. 9 (11c).

⁸² Gradsko poglavarstvo Šibenik, Broj 1638., Šibenik, 31. VII. 1944., Oglas (plakat), Gradsko poglavarstvo Šibenik, Br. 1981, Šibenik 3. IX. 1944., Oglas (plakat), DAZ, SAC Šibenik.

⁸³ Zapovjedništvo Obalnog odsjeka Lika, Br. 31/tajno, Split 29. VI. 1944., Predmet: Podređenje i djelokrug poslovanja građanske uprave (prijepis), dokument je zaprimljen od Velike župe Bribir u Šibeniku (koja je tada imala sjedište u Drnišu) i zatim upućen Kotarskoj oblasti Šibenik, Br. 127/Taj., 1. VIII. 1944., DAS, VŽ NDH, kut. 4.

iskrcavanja. Tome svjedoči i odredba generala Tomaševića s kraja srpnja 1944. da civilne vlasti na traženje njemačke vojske prikupe radnike koji su trebali izraditi protupadobranske prepreke. U općinama i u seoskim milicijama trebalo je organizirati izvještajnu službu koja bi u slučaju padobranskog desanta o tome odmah obavijestila njemačka ili hrvatska vojna zapovjedništva.⁸⁴ Čini se da su svi vojno-politički čimbenici na tom području u tom razdoblju raspolagali informacijama o mogućem savezničkom iskrcavanju ili padobranskom desantu na području sjeverne Dalmacije. Tako je 2. srpnja 1944. u Kosovu kraj Knina održan sastanak srpskih četnika na kome se dogovaralo “o radu na slučaj invazije ili ubacivanja neprijateljskih padobranaca”. Zaključeno je da svaka osoba (Srbin) od 15 do 55 godina starosti mora biti naoružana i uključena u četničku organizaciju. “Poslie ovoga pojedini seljaci iz Kosova rastrčali su se po okolnim selima i tražili da kupe puške. Za jednu pušku nudili su po 150 kg. pšenice”.⁸⁵

Bez obzira na uvođenje vojne uprave, stanje na šibenskom području bilo je i dalje nepovoljno za vlasti NDH, koja dobrim dijelom nije mogla računati na lojalnost hrvatskog stanovništva tog područja, što potvrđuju i partizanski podaci iz siječnja 1944., po kojima je s područja Šibenika u partizane otišlo 8700 osoba.⁸⁶

Početak kolovoza 1944. u Šibeniku je, na prijedlog generala Tomaševića, osnovana muška i ženska Ustaška mladež, koja je ukupno imala 15 članova. Slavko Bjažić vodio je mušku, a Tona Friganović žensku mladež. No, očigledno je postojala tolika odbojnost prema ustašama, da je Ustaška mladež morala djelovati “prikriveno obzirom na sadašnje mjestne prilike”.⁸⁷ Zapravo je i u ljeto 1944. politička grana ustaškog pokreta na području Šibenika bila sveukupno vrlo slabo organizirana i gotovo da nije postojala.⁸⁸

I u obalnim mjestima oko Šibenika vlasti NDH nisu mogle računati na potporu. Kao primjer može poslužiti selo Pirovac. U kolovozu 1944. MUP NDH je o stanju u tom selu “sa pouzdane strane” primio ove podatke: “Selo Pirovac nalazi se oko 25. km. od Šibenika, turističkom cestom prema Biogradu n/M. Sada je ono zaposjednuto po njemačkim i našim oružanim snagama, te vrlo dobro utvrđeno, budući da je u stratežkom pogledu neobično velike važnosti. Pirovac imade brdovitu i na nekim mjestima vrlo šumovitu pozadinu, te se time uvelike koriste partizani. Gora zvana Dijanovići služe partizanima kao gnjezdo. Ona se nalazi u neposrednoj blizini Vranskog Jezera. Iza toga

⁸⁴ Zapovjedništvo Obalnog odsjeka Lika, Br. 147/taj., Drniš 22. VII. 1944., Predmet: Prikupljanje radnika za rad na zapriekama protiv padobranaca (zapremni pečat Kotarska oblast u Šibeniku, 128/Taj., 1. VIII. 1944.), DAS, VŽ NDH, kut. 4.

⁸⁵ Kao u bilj. 74.

⁸⁶ *NOB u Dalmaciji*, knjiga 10, dok. br. 19.

⁸⁷ Dokument bez zaglavlja (potpisan od v. d. logornika Ante Ferare), 144/44, Obaviest o osnutku Ust. Mladeži u Šibeniku 5. VIII. 1944., Ustaškom stožeru za Veliku župu Bribir u Drnišu, DAS, VŽ NDH, kut. 4.

⁸⁸ Zdravko DIZDAR, Mihael SOBOLEVSKI, *Prešućivani četnički zločini u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini 1941.-1945.*, Zagreb 1999., dok. br. 189.

brda tik pirovačkog polja, nalazi se selo Banjevci, a još nešto sjevernije selo Stankovci. U ova dva sela nalazi se naizmjenice partizanska komanda, kao i jače partizanske snage, koje ugrožavaju čitav kraj od Vodica do Biograda. Inače se Pirovac nalazi na moru, te se iz njega preko otoka Murtera i Žirja partizani održavaju vezu sa Visom. Žirje se naime nalazi u rukama partizana. Osobito stanovnici sa Murtera održavaju vezu sa partizanima i Englezima preko Kornata, na kojima otocima imaju svoja polja i šume maslina. U samom Pirovcu stanovništvo je većim dielom naklonjeno partizanima, te mnogi služe istima kao obavještajci.⁸⁹

Hrvatsko stanovništvo na obali (Šibenik, Vodice, Pirovac) u znatnoj mjeri je pomagalo i podržavalo partizane. Npr. u ljetopisu Samostana sv. Lovre u Šibeniku u više primjera se spominje neprijateljstvo šibenskog stanovništva prema NDH i njegova naklonjenost partizanima.⁹⁰ Za uzroke takve njihove orijentacije vlasti NDH su uzimale predratnu naklonjenost komunistima, talijanski teror za vrijeme dok su ti krajevi bili anektirani, kao i kasniju suradnju Nijemaca i srpskih četnika.⁹¹ Za razliku od toga, u šibenskom zaleđu, na područjima naseljenim mješovitim hrvatskim i srpskim stanovništvom, srpsko stanovništvo se puno više svrstavalo uz četnike, a hrvatsko uz ustaše.⁹² Očigledno je uzrok ovome bilo nepovjerenje i netrepeljivost između ova dva naroda.

O teškom stanju u sjevernoj Dalmaciji i Šibeniku svjedoče i izvješća oružništva NDH iz druge polovice 1944. Partizani su imali znatnog uspjeha u mobilizaciji novih boraca, dok su snage NDH na tom području i dalje bile slabe, te "narod nema povjerenja u snagu i moć države". Savezničko zokoplovstvo je i 17., 20. i 23. srpnja 1944. opet napalo Šibenik, posebno tvornicu Crnicu i vojne objekte u Mandalini, pri čemu je poginulo i ranjeno nekoliko njemačkih vojnika.⁹³ Opskrba životnim namjernicama bila je vrlo slaba, vladala je glad, a cijene hrane su bile visoke. Talijanska lira se i dalje koristila kao platežno sredstvo. Željeznički i pomorski promet uopće nije djelovao, a kopneni je bio otežan. Prilike su bile nesređene i "pod dojmom obćih ratnih prilika u Normandiji".⁹⁴ O stanju u kolovozu 1944., Zapovjedništvo 7. oružničke pukovnije u Splitu je zaključilo da je javna sigurnost na čitavom njezinom području ugrožena. "Komunisti, četnici i ostali unutrašnji neprijatelji neprekidno i svom snagom razaraju trud naših oblasti oko staloženja

⁸⁹ Ministarstvo unutarnjih poslova NDH, Glavno ravnateljstvo za javni red i sigurnost, Odjel za javnu sigurnost, Odsjek za političko redarstvo, Broj: 41775-D/I-2-1944., Predmet: Pirovac i okolica, prilike, Zagreb 23. VIII. 1944., izvješće upućeno Župskoj redarstvenoj oblasti u Šibeniku, DAS, VŽ NDH, kut. 4.

⁹⁰ P. BEZINA, n. dj., npr. 160., 182.

⁹¹ Kao u bilj. 88.

⁹² *NOB-a u Dalmaciji*, knjiga 10, dok. br. 84., 187., 221.

⁹³ Zapovjedništvo 7. oružničke pukovnije, J. S. Broj: 1064/Taj., Split 15. VIII. 1944., Predmet: Doglasno izvješće za II. polovinu mjeseca srpnja 1944. (zaprimljeno od Župske redarstvene oblasti u Splitu, II Prs. 5079, 21. VIII. 1944.), DAS, VŽ NDH, kut. 9 (11c).

⁹⁴ Kao u bilj. 74.

unutrašnjih prilika. Neprijateljska zračna akcija ne popušta. Svoje razorno djelovanje osobito su usmjerili na promet. Bombardiraju posve beznačajne ciljeve. Političke prilike skroz nesredjene i ne određene. Gospodarske prilike vrlo slabe”.⁹⁵

Držanje njemačke vojske u šibenskom kraju

Postojanje vlasti NDH u nekadašnjim anektiranim područjima, iako je ona djelovala s brojnim problemima, bilo bi teško moguće bez istovremene prisutnosti njemačke vojske. Neposredno nakon ulaska Nijemaca u Šibenik, prema jednom izvješću vlasti NDH, “(...) na građanstvo povoljno djeluje uzorno držanje njemačke vojske, jer su građani naučili na bezobzirno i bezobrazno ponašanje talijanske vojske”.⁹⁶ U vezi s time, Šibenik se razlikovao od splitskog područja, budući da su tijekom borbi za zauzimanje toga grada u rujnu 1943. njemačke SS-postrojbe počinile različite zločine nad hrvatskim stanovništvom, što je izazvalo nezadovoljstvo vlasti NDH.⁹⁷

U rujnu 1943. u Šibenik je ušla njemačka 114. lovačka divizija. Tijekom studenog nju je zamijenila njemačka 264. pješačka divizija, koja se s područja Bihaća razmjestila od Zadra do Splita i uspostavila stožer u Drnišu. Zadatak joj je bio čišćenje partizana s tog područja i obrana obale od mogućeg savezničkog iskrcavanja. Pri tome je ojačana 893. grenadirska pukovnija ove divizije (bez III. bojne) pod zapovjedništvom pukovnika Blicka, trebala osiguravati Šibenik i okolno područje.⁹⁸ Postrojbe 264. pješačke divizije su krajem prosinca 1943. iz smjera Zadra prodrle prema području Pirovac-Tijesno, u cilju onemogućavanja mogućeg protivničkog iskrcavanja na tom području, i nakon slabijeg otpora partizana za Božić 1943. zaposjele i to područje.⁹⁹

U dokumentima njemačke 114. lovačke i 264. pješačke divizije iz studenog i prosinca 1943. procijenjeno je da su prisutnost nemačkih snaga stanovnici puno bolje primili u odnosu na talijansku okupaciju. Nijemci su shvaćali da i ustaše i četnici žele pridobiti njihovu naklonost. Budući da je ustrojavanje postrojbi NDH na području sjeverne Dalmacije išlo vrlo polako, Nijemci se ipak nisu mogli odreći četnika kao saveznika u borbi protiv partizana, iako su i četnici formalno bili njemački protivnici. Iz viđenja njemačke vojske, cijeli sukob zasnovan na vjerskoj i nacionalnoj podjeli (katolici Hrvati – pravoslavci Srbi) je potpuno kontraproduktivan i Nijemcima onemogućava smirivanje stanja na tom području. U tom smislu Nijemci imaju zadatak postizanja “pravednog sporazuma” i pridobijanja povjerenja cjelokupnog stanovništva. Štoviše, Nijemci su došli do zaključka da civilno stanovništvo sve više shvaća da jedino njemačka vojska može biti čimbenik pravde, mira

⁹⁵ Kao u bilj. 51.

⁹⁶ *NOB-a u Dalmaciji*, knjiga 9, dok. br. 488.

⁹⁷ Isto, dok. br. 491., 507., 513.

⁹⁸ *NOB-a u Dalmaciji*, knjiga 8, dok. br. 429., knjiga 9, 223., 242., 244., 245., 256., 267., 375., knjiga 10, dok. br. 235.

⁹⁹ Isto, knjiga 9, dok. br. 375.

i reda.¹⁰⁰ Određenim postupcima Nijemci su pokušavali dokazati svoju blagost i dobronamjernost prema šibenskom stanovništvu, npr. u osiguranju određenih količina hrane iz njemačkih zaliha.¹⁰¹ U listopadu 1943. Nijemci su pomilovali i nisu strijeljali jednu osobu koja je uhvaćena "pri pokušaju krađe imovine njemačke vojske". Njemačka vojska je to učinila "u znak priznanja lojalnom držanju stanovništva Šibenika".¹⁰² Nakon što su početkom studenoga 1943. u gradu ispisane komunističke parole, Nijemci su na dva dana obustavili podjelu kruha, ali budući da se "pučanstvo inače pokazalo lojalno", odustali su od uzimanja taoca kao odmazde za tu akciju partizanskih simpatizera.¹⁰³ Ovakvo njemačko držanje kasnije se djelomično izmijenilo. Partizanske akcije su dovele do njemačkih mjera odmazde, a vlasti NDH su bile sve manje zadovoljne njemačkom potporom četnicima.

Nakon nekoliko slučajeva kad su na cestama u blizini Šibenika postavljene mine, Nijemci su krajem svibnja 1944. odlučili u Šibeniku, Vrpolju i Zblaću uhititi određeni broj taoca. U slučaju novih postavljanja mina, Nijemci su odlučili da će "u razmjeru prema težini odnosnog čina sabotaze" strijeljati određeni broj taoca. Vlasti NDH u Šibeniku su ovu njemačku odluku prenijele glavarima sela u okolici Šibenika.¹⁰⁴ Kapetan korvete Blaž se ipak obratio Nijemcima u vezi s njihovom odlukom od 3. lipnja 1944. da će kao odmazdu za podmetanje mina na cestama strijeljati taoce. Blaž je smatrao da se počinitelje takvih napada ionako ne može uhvatiti. Budući da od rujna 1943. u Šibeniku nije bilo napada na Nijemce, smatrao je kontraproduktivnim da se njegovi stanovnici uzimaju za taoce, što bi samo povećalo napetosti i smanjilo povjerenje prema vlastima NDH i njemačkoj vojsci. Zato je, ako se već nastavi sa strijeljanjem taoca, od toga trebalo poštediti Šibenčane.¹⁰⁵ I u srpnju 1944. ustaški dopukovnik Kečet i njemačka vojska, "a u interesu usmjerenog uništavanja komunističkih elemenata", dogovorili su da Nijemci taoce uhićuju u dogovoru s vlastim NDH, budući da su prethodno uhićene osobe koje nisu imale nikakve veze s partizanima. I Nijemci su zaključili da bi odmazda nad takvim osobama mogla stvoriti "napetosti" iz koje bi promidžbenu korist mogli izvući samo partizani. Zato je taoce trebalo uhićivati samo onda kada počinitelje napada na Nijemce nije moguće pronaći i to samo one osobe za koje je dokazano da surađuju s partizanima.¹⁰⁶ Tako je, nakon što je u noći

¹⁰⁰ Isto, dok. br. 212., 222., 294., 304., 373., 376., 420.

¹⁰¹ *Šibenski glasnik*, br. 10., 9. X. 1943.

¹⁰² Isto, br. 12., 14. X. 1943.

¹⁰³ Isto, br. 22, 6. XI. 1943.

¹⁰⁴ Ured upravitelja kotarske oblasti i gradonačelnika Šibenika, Broj 349/44, Šibenik 26. V. 1944., DAS, VŽ NDH, kut. 4.

¹⁰⁵ Ured upravitelja kotarske oblasti i gradonačelnika Šibenika, Br. 394, 4. VI. 1944., Predmet: Taoci, Gospodinu Zapovjedniku regimente u Šibeniku (prijevod dokumenta s njemačkog jezika), DAS, VŽ NDH, kut. 4.

¹⁰⁶ Ic Aussenstelle der F. P. Nr. 57 806, Predmet: Hapšenje taoca, upućeno upravitelju redarstva u Šibeniku (prijevod njemačkog dokumenta), zapremni pečat Župske redarstvene osobe u Šibeniku, Taj. 209, 18. VII. 1944., DAS, VŽ NDH, kut. 4.

s 19. na 20. srpnja 1944. jedan njemački kamion kraj Konjevrata naišao na minu, na mjestu napada 25. srpnja obješen Jere Čeko, "Kommunist aus Sibenik". Smatrajući da najveći dio stanovništva ipak osuđuje ovakve napade, Nijemci su odustali od daljnjih mjera odmazde.¹⁰⁷ Početkom listopada 1944. Nijemci su oslobodili taoce Jeru Bumbera i Uroša Vulinovića iz Šibenika, budući da je dokazano da nemaju veze "sa odmetnicima". Nijemci su ih na traženje hrvatskih vlasti oslobodili, "ne tražeći na njih zamjenu". Ovime su hrvatske i njemačke vlasti željele pokazati da ne žele da kao taoci stradavaju nevine osobe.¹⁰⁸ Oružništvo NDH je u vezi s ovim događajima zaključilo: "I ako Njemci vješaju komuniste i njihove simpatizere na mjestima gdje budu postavljene mine ipak se promet od stane odmetnika još uvijek ugrožava".¹⁰⁹ Vidljivo je da su vlasti NDH pokušavale ublažiti njemačke akcije odmazde, a i Nijemci su se u provođenju tih mjera pokušavali predstaviti umjerenima. No, bez obzira na to, očito je da mjere odmazde nisu mogle potaknuti vjernost i povjerenje hrvatskog stanovništva kako prema Nijemcima, tako ni prema vlastima NDH.

Početkom 1944. njemačka vojska je odlučila s dalmatinskih otoka i obale evakuirati dio civilnog stanovništva, u čiju lojalnost nije vjerovala. Tijekom srpnja 1944. Nijemci su iz Tribunjia i Vodica evakuirali oko 300 muškaraca starih između 17 i 50 godina. Obnašatelj dužnosti ustaškog logornika u Šibeniku Ferara je početkom rujna tražio od njemačke vojske da se ove osobe puste na slobodu. Smatrao je da takav njemački postupak stavlja vlasti NDH u "jako nezgodan položaj", što koristi partizanima koji obiteljima odvedenih postavljaju pitanja: "Kakve su vam to Hrvatske vlasti i kakvi su vam to saveznici kad ne mogu pomoći niti vama koji ste njihovi i spremni ste se boriti za njih". Ferara nije znao točan razlog za odvođenje civila. U slučaju da se radilo o prikupljanju radne snage, zajamčio je Nijemcima da će općina Vodice osigurati potrebnu radnu snagu za njihove potrebe. Ako se radi o evakuaciji stanovništva iz vojnih razloga, tražio je da se ono prepusti vlastima NDH.¹¹⁰ Svi ovi postupci njemačke vojske nailazili su na nepovjerenje i strah hrvatskog stanovništva. Prema jednom izvješću oružništva NDH s kraja srpnja 1944., hrvatski narod u Dalmaciji je za vrijeme talijanske prisutnosti doživio razne vrste "progona, paleža, pljačke, ubistava i razbojstava". Zato je uspostavu uprave NDH i dolazak Nijemaca dočekao s "oduševljenjem i olakšanjem". Ipak, ovo se promijenilo i među stanovništvom se počela širiti "strava i panika" zbog postupaka njemačke vojske: "Počelo se je, a nastavlja se sve bezobzirnije, da

¹⁰⁷ Ic Aussenstelle der F. P. Nr. 57806, O. U., den 26. Juli 1944, Kundmachung! (zapremni pečat Ured upravitelja Kotarske oblasti i gradonačelnika Šibenika, Broj: 600/44, 28. VII. 1944.), DAS, VŽ NDH, kut. 4.

¹⁰⁸ Župska redarstvena oblast u Šibeniku, Tajni broj: 325, Šibenik 4. X. 1944, Oglas (plakat), DAZ, SAC Šibenik.

¹⁰⁹ Kao u bilj. 74.

¹¹⁰ Dokument bez zaglavlja (potpisan od v. d. ustaškog logornika u Šibeniku Ante Ferare), Br 182/44, An das deutsche Militärkommando, durch Herrn Kommandeur Major Erdmann, Šibenik, den 7. 9. 1944., Der Vertreter der Ustaša-Organisation in Šibenik, Ante Ferara (priložen je i hrvatski tekst ovog dokumenta), DAS, VŽ NDH, kut. 4.

se narod od strane njemačkih vojnih vlasti zatvara, odprema u logore i na sudove, bez da se vodi ikakvog računa o individualitetu tih osoba, bez da se navedu ili da postoje kakovi razlozi takvom nasilnom postupku. Posljedica je toga, da se je narod tako uplašio, da se ljudi ne usudjuju više izaći ni na ulicu već se skrivaju po kućama, a neki žalibože opet odbjegavaju u šumu”. Ovakvi njemački postupci vodili su do potpunog gubitka povjerenja stanovništva u vjerodostojnost vlasti NDH.¹¹¹

Ipak, treba uzeti u obzir da je osim prisilnog iseljavanja i odvođenja stanovništva koje su provodili Nijemci, postojao i dobrovoljan odlazak u Treći Reich. Na njemačko traženje, vlasti NDH su u ožujku 1944. odredile da se prikupe podaci o izbjeglicama koji bi kao poljoprivredni i industrijski radnici dobrovoljno otišli u Treći Reich, a mogli su povesti i svoje obitelji.¹¹² Tako se na području kotara Šibenik šest obitelji iz Vodica izjasnilo za odlazak na rad u Treći Reich, iako uglavnom nije bila riječ o izbjeglicama.¹¹³

Njemačka suradnja s četnicima je također izazivala nezadovoljstvo vlasti NDH. Tijekom druge polovice srpnja 1944., prema podacima oružništva NDH na području Velike župe Bribir bilo je oko 4000 “organiziranih i dobro naoružanih” četnika koji djeluju pod njemačkim zapovjedništvom i primaju njemačku opskrbu.¹¹⁴ Slikovit je primjer incidenta koji se dogodio u Šibeniku 19. travnja 1944., kada je redarstveni izvidnik Adam Krpetić ubio četnika Velimira Đujića, koji je na skupinu građana u Šibeniku navodno namjeravao baciti ručnu bombu. Nijemci su uhitili Krpetića i nisu uopće dopustili vlastima NDH da se upliću u istragu oko tog događaja, budući da je Đujić “bio pod zaštitom njemačkih oružanih snaga i prema tome smatran kao vojno lice”.¹¹⁵ Nedugo nakon ovog incidenta, Nijemci su naredili šibenskom redarstvu da može uredovati protiv četnika samo onda ako oni bez povoda napadnu hrvatske civile i kada nema Nijemaca da sami spriječe takve incidente. Uhićene četnike hrvatsko redarstvo trebalo je predati njemačkoj vojsci. Pripadnici šibenske redarstvene straže i izvidnici o ovoj njemačkoj naredbi obaviješteni 25. travnja 1944.¹¹⁶ Zato je ustaški dužnosnik Ferara u svibnju 1944. napisao: “Ako četnici i nadalje nastave i idu za tim da unišavaju pošteno hrvatsko pučanstvo svakako uz potporu Njemaca biti ćemo prisiljeni da svi

¹¹¹ Kao u bilj. 74.

¹¹² Kotarska oblast Šibenik, Broj: 36/Taj, Predmet: upućivanje izbjeglica na rad u Njemačku, Šibenik 5. V. 1944., upućeno općinskim upravama Skradin, Zlarin, Vodice i Gradskom poglavarstvu Šibenik, DAS, VŽ NDH, kut. 4.

¹¹³ Općinsko poglavarstvo Vodice, Br. 195/44, 21. V. 1944., Predmet: Upućivanje na rad u Njemačku, upućeno Kotarskoj oblasti u Šibenik, Br. 58/Taj., 24. V. 1944., DAS, VŽ NDH, kut. 4.

¹¹⁴ Kao u bilj. 93.

¹¹⁵ Župska redarstvena oblast u Šibeniku, Taj. Broj: 56/44, Predmet: Ubistvo četnika Djujić Velimira, Šibenik, 23. IV. 1944., upućeno Glavaru Gradjanske Uprave, Na osobu Gospodina Glavara Dra Nardelli-a, Split, DAS, VŽ NDH, kut. 4.

¹¹⁶ Župska redarstvena oblast u Šibeniku, Broj: Taj. 58/44, Predmet: Postupanje sa četnicima, Šibenik, 24. IV. 1944., Zapovjedništvu redarstvene straže i redarstvenih izvidnika, DAS, VŽ NDH, kut. 4.

skupa bez obzira na političku orijentaciju dignemo ustanak protiv četnika i onoga kojih u tome štiti”.¹¹⁷ I Zapovjedništvo 7. oružničke pukovnije u Splitu je krajem kolovoza 1944. zaključilo da odnosi s njemačkom vojskom “nisu srdačni”, budući da Nijemci pomažu četnicima, “koji su toliko zla nanieli i još uvijek nanose hrvatskom narodu”.¹¹⁸

Suradnja Nijemaca i četnika posebno je naglašena u djelovanju “Konradove postrojbe” (*Konrad Einheit*). Njemačka vojska je od kolovoza 1943. počela osnivati posebne postrojbe za diverzantsko djelovanje i prepade na partizanske snage, ustanove i suradnike. Pripadnici ovih postrojbi govorili su hrvatski (srpski) jezik i često su djelovali predstavljajući se kao partizani. U proljeće 1944. takva postrojba, popunjena s nekoliko desetaka četnika, osnovana je i u sjevernoj Dalmaciji, pod zapovjedništvom njemačkog poručnika, čije je konspirativno ime bilo Konrad. Ona je bila raspoređena na području Zablaca, Murtera i Betine u blizini Šibenika.¹¹⁹ U vezi s djelovanjem ove postrojbe, ustaški dužnosnik u Šibeniku A. Ferara je zapisao: “(...) u Zablacima kod Šibenika postoji jedna grupa četnika oko tridesetak ljudi u njemačkim odorama svakako pod zaštitom nekoje njemačke jedinice koja je navodno podređena direktno Beogradu koja nema nikakove obaveze prema ovdašnjim njemačkim vlastima. Ta jedinica se je iztakla u svome ljudožderstvu i u ubijanju najčišćeg hrvatskog elementa u ovome kraju (...)”.¹²⁰ Prema nekim mišljenjima Nijemci su tu postrojbu, sastavljenu od njemačkih redarstvenika “civilne i vojne struke” i četnika, uspostavili zbog potpune nesposobnosti hrvatskog redarstva na tom području. “Djelovanjem te jedinice, uslijedila su brojna uhićenja, u većini slučajeva opravdana, ali je bilo slučajeva kad su stradale i nevine osobe nad kojima su četnici iskalili svoju mržnju. Narod u mjesto da se smirivao, bivao je sve ogorčeniji, bježao u šume i na otoke koje neprijatelj u rukama drži i t.d.”¹²¹

Kao posljedica svega ovoga, u jednom izvješću MUP-a NDH iz kolovoza 1944. zaključuje se: “Njemačke vojne vlasti postupaju u Šibeniku vrlo nekorrektno, a Niemci se ponašaju kao suvereni gospodari, a ne kao saveznici”.¹²²

¹¹⁷ Dokument bez zaglavlja (potpisan od v. d. ustaškog logornika u Šibeniku Ante Ferare), Broj: 28/44, Predmet: Četničko razbojničko djelovanje na goloruko hrvatsko pučanstvo, 24. V. 1944., Ustaškom stožeru za Veliku župu Bribir u Drnišu, DAS, VŽ NDH, kut. 4.

¹¹⁸ Kao u bilj. 51.

¹¹⁹ Milan OBRADOVIĆ, “Škola nemačkih trupova u Trapistima za specijalna dejstva protiv NOP-a”, *Banja Luka u novijoj istoriji (1878-1945), Zbornik radova s naučnog skupa održanog u Banjoj Luci od 18-20. novembra 1976. godine*, Banja Luka 1978., 705.-717.; Z. DIZDAR, M. SOBOLEVSKI, n. dj., dok. br. 206.

¹²⁰ Dokument bez zaglavlja (potpisan od izaslanika Povjereništva Glavnog ustaškog stana za oslobođene krajeve Ante Ferare), Broj: 16/44, Predmet: Četnički teror i pustošenja po hrvatskim selima, Šibenik 12. VII. 1944., Povjereničtvu Glavnog ustaškog stana za oslobođene krajeve u Splitu, DAS, VŽ NDH, kut. 4.

¹²¹ Župska redarstvena oblast u Šibeniku, Taj. 244, Šibenik 16. VIII. 1944., Predmet: Popunu osobljem moli, Ministarstvu unutarnjih poslova, Glavnom ravnateljstvu za javni red i sigurnost u Zagrebu, DAS, VŽ NDH, kut. 4.

¹²² Z. DIZDAR, M. SOBOLEVSKI, n. dj., dok. br. 189.

Ustaška promidžba bila je svjesna složenog odnosa između NDH i njemačke vojske. U jednoj promidžbenoj brošuri se navodi da je NDH ostvarena voljom i borbom hrvatskog naroda. "Ali ne valja smetnuti s uma, da bi hrvatski narod možda bio i preslab, da se suprostavi svim svojim neprijateljima, da mu nije u tom času pritekla u pomoć njemačka oružana sila". Ustaše su priznavale da su postupci njemačke vojske u pojedinim slučajevima nezgodni, ali se oni ne moraju "generalizirati", nego je riječ o događajima koji imaju samo "karakter incidenata". "Medjutim, to su sve sitnice naprama veličini ideje, koja spaja hrvatski i njemački narod danas, kao što ga je spojila i kroz vjekove. Preko tih sitnica valja preći, svu pažnju posvetiti onome što je bitno, osnovno i glavno danas: zajednički rat protiv zajedničkog neprijatelja do zajedničke pobjede".¹²³

Unatoč nezadovoljstvu izazvanom njemačkim postupcima, potpuna ovisnost vlasti NDH o njima postala je očita približavanjem njemačkog povlačenje iz Dalmacije. Nakon prodora sovjetske Crvene armije u jugoistočno Europu, i u NDH je zavladao strah od naglog povlačenja njemačke vojske.¹²⁴ Zapovjedništvo Mornarice NDH je 10. rujna 1944. dostavilo Obalnom zapovjedništvu Šibenik poruku: "Viesti da njemačke postrojbe napuštaju hrvatsko područje izmišljene su neprijateljskom promičbom. Njemačke oružane snage rješile su zajedno sa hrvatskim oružanim snagama braniti svaku stopu hrvatskog područja".¹²⁵ Ipak, Nijemci su se 10. listopada odlučili povući iz Dalmacije.¹²⁶

Posljednji dani uprave NDH u Šibeniku

Krajem listopada 1944. vlasti NDH su sa zabrinutošću promatrale kako se njemačke snage počinju povlačiti iz Šibenika. Njemački vojnici su u Šibeniku prodavali različite predmete, iako se radilo o privatnom vlasništvu odnosno vlasništvu NDH.¹²⁷ Upravitelj kotarske oblasti Šibenik Lukinović je 16. listopada 1944. obavijestio Veliku župu Bribir i Zapovjedništvo obalnog odsjeka "Lika", da se šire vijesti da će njemačka vojska pri povlačenju dići u zrak električnu centralu, vodovod i cisterne kraj katedrale sv. Jakova. "Usljed ovog medju pučanstvom vlada panika i neraspoloženje, te postoji opasnost i od eventualnih nereda". Lukinović je istaknuo da bi uništavanje ovih objekata izazvalo teške probleme za Šibenčane i da nema vojničkih razloga da se navedeni objekti unište. "Šibenik nema drva. Ugljen koji je vlasništvo N.D.H. prisvojili su Niemci (...) pa ako se dokine još i električna struja nastupiti će (...) teško,

¹²³ Povjerljiva obavještajna služba, Izdavač: Ravnateljstvo promičbe za Dalmaciju, br. 29, Split 25. VI. 1994. (brošura), DAS, VŽ NDH, kut. 4.

¹²⁴ N. BARIĆ, *Ustroj kopnene vojske domobranstva Nezavisne Države Hrvatske, 1941.-1945.*, Zagreb 2003., 302.-304., 492.-493., 499.-503.

¹²⁵ Obalno zapovjedništvo Šibenik, Odjel za šifru, Očevid broj 152, Šibenik 11. IX. 1944., upućeno Župskoj redarstvenoj oblasti Šibenik, DAS, VŽ NDH, kut. 4.

¹²⁶ J. VASILJEVIĆ, n. dj., 311.

¹²⁷ Kotarska oblast Šibenik, T. br. 204/44., Šibenik 23. X. 1944., Predmet: Šibenik – napuštanje po njemačkoj vojsci, izvješće upućeno Velikoj župi Bribir u Drnišu, DAS, VŽ NDH, kut. 4.

da ne kažem očajno stanje (...)”, dok bi rušenje cisterni svakako oštetilo i katedralu, što bi bio “grieh pred poviešču”. Lukinović je istaknuo da u vezi s ovim nije razgovarao s mjesnim njemačkim vojnim vlastima, budući da one nikada “(...) ne će da izadju u susret pa i najopravdanijim našim traženjima (...)”. Zato je zatražio od viših civilnih i vojnih vlasti NDH da se spriječi uništavanje spomenutih objekata.¹²⁸ Ante Vataavuk, koji je u međuvremenu postao veliki župan Velike župe Bribir, odgovorio je da “(...) nema govora o tome, da bi njemačka vojska napustila Šibenik, Drniš, te uobće ove krajeve, već da se radi o pregrupaciji”, odnosno da će 264. pješачka divizija napustiti to područje, ali će umjesto nje doći druga njemačka postrojba, a da su sve druge tvrdnje samo glasine i alarmantne vijesti. “Glede vodovoda i električne centrale interverrirano je ovdje kod Divizije (zapovjedništva njemačke 264. divizije, op. N. B.) i dato je obećanje, da se u te objekte nikako dirati neće.”¹²⁹

Unatoč ovim uvjerenjima, tijekom listopada 1944. partizanske postrojbe su zauzele Split i Zadar, a početkom studenog počeo je napad na Šibenik. Krajem listopada kroz Šibenik je prošla veća skupina ustaša, koji su se iz Sinja i Splita povlačili prema Drnišu. Oni su bili razočarani Nijemcima koji su tvrdili da će braniti NDH. Umjesto toga, povukli su se i pri tome “pljačkaju, vuku sve čega se dočepaju”, odbijajući u povlačenju svojim vozilima prevesti ustaše. Nijemci su napustili Šibenik u noći s 2. na 3. studenog 1944., a prethodno su uništili lučka postrojenja i potopili brodove u luci. Tijekom povlačenja prema Drnišu i Kninu pretrpjeli su znatne gubitke u borbama s partizanima.¹³⁰ Povlačenjem Nijemaca, nakon nešto više od godinu dana, prestala je postojati i uprava NDH u Šibeniku. Ujutro 3. studenog “partizanske titovke hodaju veselo po ulicama. Narod ih ljubi, donosi smokava, rakije i što bolje ima. I već oko 9 sati počima mimohod. Partizani svečano ulaze sa sjeverne strane u grad. Narod ih posipa cvijećem i viče: Živio drug Tito. U tom mimohodu bit će bilo više od tisuću dobro naoružanih i odjevenih partizana. Gotovo svi izgledaju ljudi gojni i uredni.”¹³¹

Zaključak

Prva uprava NDH u Šibeniku trajala je vrlo kratko tijekom travnja 1941. Šibenik su ubrzo okupirali i anektirali Talijani, što je trajalo sve do rujna 1943. godine. Ovakav razvoj događaja je u svakom slučaju pridonio pristajanju hrvatskog stanovništva uz partizane, kao snazi koja se suprotstavljala talijanskoj aneksiji.

¹²⁸ Kotarska oblast Šibenik, Šibenik 16. X. 1944., Uredovno izvješće, Kotarska oblast Šibenik, Br. 198/Taj., Predmet: Šibenik – uništavanje objekata po njemačkoj vojsci, DAS, VŽ NDH, kut. 4.

¹²⁹ Velika župa Bribir-Šibenik, T. broj: 679/44, Drniš 24. X. 1944., upućeno Kotarskoj oblasti Šibenik (na ruke gosp. predstojnika Lukinovića), Kotarska oblast Šibenik, Br. 205/T., 25. X. 1944., DAS, VŽ NDH, kut. 4.

¹³⁰ *Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941-1945*, druga knjiga (*od Drugog zasjedanja AVNOJ-a do konačne pobjede*), Beograd 1958., 416.-426.; P. BEZINA, n. dj., 191.

¹³¹ P. BEZINA, n. dj., 193.

U rujnu 1943. NDH je zbog talijanske kapitulacije opet dobila mogućnost uključivanja područja izgubljenih Rimskim ugovorima. Iz podataka je vidljivo kako su se vlasti NDH u Šibeniku suočavale s brojnim teškoćama koje su uvelike ograničavale njezin utjecaj i ugled - slaba opskrba hranom, slabe prometne veze, razarajuća saveznička bombardiranja. Hrvatsko stanovništvo Šibenika i njegova obalnog područja i dalje je dobrim dijelom podržavalo partizane, a velikim im se dijelom i pridružilo. Čini se da je u šibenskom zaleđu, u kojem su uz Hrvate živjeli i Srbi, stanje bilo drukčije. Nepovjerenje između ova dva naroda očitovalo se u činjenici da su Hrvati ipak više pristupali ustašama, a Srbi četnicima.

Odnos vlasti NDH prema njemačkoj vojsci bio je višeznačan. S jedne strane Nijemci su bili saveznici NDH i upravo je prisutnost njihovih postrojbi i omogućavalo postojanje uprave NDH na tom području - povlačenje Nijemaca značio je i slom uprave NDH, koja se samostalno nije mogla suprotstaviti partizanima. S druge strane, Nijemci su prije svega gledali svoje interese, kojima su često dodatno umanjivali vjerodostojnost NDH, kao npr. provođenje odmazde za partizanske napade i evakuacije hrvatskog civilnog stanovništva s tog područja. Nijemcima je bilo neshvatljivo međusobno nepovjerenje i netrepeljivost vlasti NDH i četnika, budući da su i jedne i druge željeli uključiti u zajedničku borbu protiv partizana. U tom smislu oni su sebe smatrali čimbenikom koji će uspostaviti mir i sigurnost na tom području. S druge strane, upravo su njemačke akcije odmazde i represije prema civilnom stanovništvu onemogućavale da se to i ostvari. Dok se u rujnu 1943. činilo da je držanje njemačke vojske prema civilnom stanovništvu bolje od postupaka talijanske vojske, do kraja 1944. takav dojam je hrvatsko stanovništvo dobrim dijelom izgubilo. Upravo zbog nemogućnosti vlasti NDH da na tom području ustroje jake vojne snage, Nijemci su uspostavili suradnju sa srpskim četnicima, koji su na tom području bili dosta jaki. Zanimljivo je da je dio dužnosnika NDH u Šibeniku surađivao s partizanima. Ostali dužnosnici su u najmanju ruku s malo oduševljenja provodili interese NDH, a posebno ustaškog pokreta, a prije svega su se pokušavali brinuti, s više ili manje uspjeha i napora, za neposredne interese šibenskog stanovništva. U tom smislu je dolazak ustaškog dužnosnika Ante Ferare u Šibenik početkom 1944. trebao značiti pokušaj provođenja beskompromisne ustaške politike, što nije imalo većeg uspjeha, budući da se na stanovništvo Šibenika ustaše uglavnom nisu mogli osloniti.

SUMMARY

ŠIBENIK UNDER THE ADMINISTRATION OF THE INDEPENDENT STATE OF CROATIA

Using the archival and published sources and the existing literature, the author presents the establishment and activities of the Independent State of Croatia's (ISC) administration in the Dalmatian town of Šibenik. Axis invasion on the Kingdom of Yugoslavia was followed by the Ustasha proclamation of ISC in the Croatian capital Zagreb on April 10, 1941 and shortly after that Ustasha supporters in Šibenik and Croatian elements in the Yugoslav army's Šibenik garrison gained control of the town. Soon Italian army entered Šibenik and abolished Croatian administration. As a result of Roman agreements signed on May 18, 1941 between Mussolini and Croatian leader Ante Pavelić, large parts of Dalmatia, including Šibenik, were annexed by the Kingdom of Italy. In September 1943 Italy capitulated and German troops occupied Šibenik. Hitler allowed integration of the annexed parts of Dalmatia into ISC. Croatian civilian and military administration was established in Šibenik and it lasted until late 1944 when German troops withdrew from Dalmatia which came under the control of Tito's partisans. The article mainly concentrates on life conditions of the Šibenik population which were very harsh (allied aerial bombardments, lack of food, poor traffic connections with other parts of ISC), various problems and weaknesses of the local ISC administration and its relations with the German army and Serb Chetniks.

Key words: World War II, Šibenik, Independent State of Croatia, Wehrmacht, Yugoslav partisans, Serbian chetniks